

ANABAPTIST!

UDVALGTE TEKSTER AF REFORMATIONSTIDENS DØBERE

Anabaptist!

**Udvalgte
tekster
af
reformationstidens
døbere**

Anabaptist!

Udvalgte tekster af reformationstidens døbere

Redigeret af Johannes Aakjær Steenbuch. Oversat og kommenteret af Bent Hylleberg, Jacob Broholm Møller, Torben Andersen, Simon Krath-Andersen og Johannes Aakjær Steenbuch.

Udgivet med støtte fra Baptistkirken i Danmark.

Forsideillustration: Detalje fra Daniel Featleys *The Dippers Dipt* fra 1645. Licenseret under en Creative Commons Navngivelse-IkkeKommerciel 4.0 International Licens.

Forlaget Apophasis: København 2017

ISBN 978-87-997967-9-3

'Sandheden er udødelig!'

– Balthasar Hübmaier

Indhold

Indledning	
Døberbevægelsen i grundrids.....	1
Balthasar Hübmaier	
Om kætterne og dem, der brænder dem (1524).....	21
Balthasar Hübmaier	
Hübmaiers kærlighedsløfte (1527).....	33
Hans Denck	
Bekendelse for byrådet i Nürnberg (1525).	39
Michael Sattler	
Menighedsorden (1527).....	57
Michael Sattler, m.fl.	
Schleitheim-bekendelsen (1527).....	63
Melchior Hoffmann	
Guds forordning (1530).....	91
Menno Simons	
En principiel og klar bekendelse fra de stakkels, trængte kristne (1552).....	109
Litteratur.....	129

Indledning

Døberbevægelsen i grundrids

Begrebet 'ana-baptist' – 'Wiedertäufer' – var oprindeligt Ulrich Zwinglis øgenavn for de første døbere under reformationen. Zwingli brugte begrebet som et skældsord. Det betyder 'gen-døber'. Men i dag har traditionen efter dem, der lod sig døbe i Zürich i januar 1525 og fremefter, taget navnet til sig som en hædersbetegnelse.

Martin Luther stemplede også uden nuancer alle grupper på reformationens venstrefløj med skældsord (såsom 'sværmere'). Det er først i nyere tid, at de kirkehistoriske fremstillinger har indført et nuanceret sprog om grupperingerne på 'reformationens venstrefløj'.

Døberne var først og fremmest kendetegnede ved deres dåbssyn. Bekendelsesdåben var central, men også i deres syn på kirken som et frit fællesskab af bekendende troende adskilte de sig fra de øvrige reformatorer. Den principielle pacifisme, der kendeteg-

nede mange af døberne, er også et væsentligt kendetegn.

Døberbevægelserne som radikal reformation

Flere af de første døbere, de såkaldte schweiziske brødre, kom fra Zwinglis gruppe af teologistuderende. Historien om de første døbere under reformationen er således også historien om Ulrich Zwingli og hans reformation i Zürich.

Allerede som student var Zwingli i kontakt med samtidens store humanist, Erasmus af Rotterdam, som af flere omgange fra 1514 boede og forelæste i Basel. Zwingli lærte græsk, læste *Novum Testamentum* og kirkefædrene, og fremstod snart som en reformkattolsk bibelhumanist. I Zürich startede Zwingli en 'profetskole', hvor man blandt andet læste græske klassikere, den latinske Bibel, det hebræiske Gamle Testamente og studerede kirkefædrene.

I profetskolen deltog blandt andre Felix Manz, Conrad Grebel og Georg Blaurock. Her læste de Erasmus' Ny Testamente, og blev inspirerede af hans tolkning af blandt andet Matthæus' missionsbefaling (28,18-20) og af dåbsberetningerne fra de første menigheder. Fra 1520 til 1523 blev de teologiske forskelle mellem dem og Zwingli dog stadig større. På den baggrund opstod deres væsentligste kritik af Luther og Zwingli, som var for tøvende og udviste for stor tålmodighed, når det gjaldt kirkelige reformer. Denne kritik blev

fremSAT på de såkaldte 'disputationer' om kirke- og dåbssyn, som gruppen i 1524 deltog i i Zürich.

Den 21. januar 1525 skred døberne til handling efter deres overbevisning. De lod sig døbe af hinanden ved overøsning, hvorefter de stiftede den første døbermenighed. Kirken skulle bestå af disciple, der er døbt på deres kristusbekendelse. En sådan menighed har intet med den borgerlige øvrighed at gøre, idet den skal holde sig fri af enhver politisk myndighed. Den er selvstyrende, og udbreder evangeliet via diakoni og vidnesbyrd, idet den forstår sig som et gudsfolk, sendt af kirkens Herre til den kultur, hvori den lever. Kirken lever *i mission*.

Hurtigt sluttede flere sig til døberbevægelsen, herunder Wilhelm Reublin og den tidligere munk Michael Sattler, der blev ledende skikkelser. Døberbevægelsen spredte sig hurtigt til sydtyskland, hvor den tidligere katolske præst Balthasar Hübmaier blev en ledende teolog. Da evangeliet kun kan antages i frihed, må der herske samvittigheds- og religionsfrihed for alle, dvs. for såvel kristne som jøder og tyrkere (muslimer) (se Balthasar Hübmaiers skrift om religionsfrihed fra 1524).

Døberne blev fra den første menigheds stiftelse fredløse: Kirkeligt havde de sat sig uden for storkirken og var derfor genstand for dens forfølgelse. Borgerligt havde de også sat sig ud over fællesskabet i samtidens kultur, hvor kirke og samfund (byen, fyrsten-

INDLEDNING

dømmet o.l.) udgjorde en enhed. I Zürich og omegn blev der døbt ca. 800, hvoraf kun få levede efter forfølgelserne i 1528.

Døbere får deres 'tredje dåb' da de druknes i Zürich

Rødder og udbredelse

I dag diskuteres det ofte, hvor vi i det bredere perspektiv skal søge baggrunden for døberbevægelserne. Svaret er ikke entydigt. Derfor er teorien om én enkelt oprindelse (mono-genese) blevet suppleret med hypotesen om flere mulige rødder (poly-genese).

Set i forhold til 'storkirken' peger kirkehistorikere på flere sammenhænge, hvorfra døberne kan have hentet deres inspiration. I senmiddelalderen var der mange opbrudstanker i omløb. Alt efter hvilket perspektiv de ses i, benævnes de enten som reformbevægelser eller som kætterbevægelser.

Døberbevægelsernes rødder

Her skal de vigtigste inspirationskilder bag døberbevægelserne nævnes i korthed:

Humanismen: De bibelske skrifter skal læses på deres originalsprog som et vigtigt opgør med kirkens lange tradition, der på latin var blevet knyttet til pavedømmet. Tidens måske mest lærde teolog, Erasmus af Rotterdam, var den førende bibelhumanist, der ville 'tilbage til kilderne' (*ad fontes*). Erasmus udgav i 1516 Det nye Testamente på græsk og vigtige kommentarer til blandt andet Matthæusevangeliet og Apostlenes Gerninger, som Zwinglis studenter læste.

Spiritualiteten: Den katolske kirkes forskellige former for spiritualitet, hvoraf der var flere nye i tiden – især *Imitatio Christi*-fromheden – pegede på en forpligtende, personlig Kristus-efterfølgelse. Dette blev senere for døberne et markant kirkekendetegn. Ikke mindst fik det før-reformatoriske anonyme værk *Deutsche Theologie* stor betydning for især sydtyske døbere.

Kirkelige reformbevægelser: Flere gange i senmiddelalderen forsøgte forskellige grupper på geografisk forskellige platforme at reformere storkirken. Flere af disse bevægelser kendte døberne til. *Valdenserne*, opkaldt efter Peter (Pierre) Valdes (1100-tallets Frankrig), lagde vægt på fattigdomsidealet og et nøjsomt liv. *Lollarderne*, grundlagt af John Wycliff (1300-tallets England), var stærkt kritiske overfor pavedømmet og dets misbrug, der blev spiddet ud fra tanken om, at bibelen er kirkens øverste autoritet. *Husitterne*, opkaldt efter Johan Huss (1400-tallets Bøhmen), virkede for evangeliets frie forkyndelse, præsteskabets afkald på verdslig magt, streng kirketugt og for, at nadveren skulle nydes i begge skikkelser (brød og vin) af hele menigheden.

Samfundstænkningen: Marsilius af Padua (1300-tallets Italien) var både politisk og kirkelig reformator. Staten er en sammenslutning af individer, hvis forfatning afhænger af tid og omstændigheder og bestemmes af folket. Den lovgivende magt skal ligge hos

borgerne, mens lovens form udarbejdes af jurister. Den udøvende magt lå hos fyrsten, der valgtes af folket. Kirkens myndighed i verdslige sager skulle afskaffes. Marsilius blev bandlyst, men levede til sin død under Ludvig af Bayerns beskyttelse. Flere dimensioner af døbernes samfundssyn synes at have deres rødder i denne tænkning.

De tidlige reformatorer: Luthers og Zwinglis reformatoriske teologi efter 1517 var givetvis inspirationskilder. Døberne i Zürich brevvekslede i 1524 også med de mere radikale reformatorer: Andreas Karlstadt og Thomas Müntzer. Sidstnævnte blev oprørsleder i Bondekrigen 1524-25, hvor han blev taget til fange, tortureret og halshugget. Erfaringerne fra bondeoprøret satte sig tydelige spor hos døberne i årene umiddelbart efter.

Døbernes udbredelse

Af forskellige grunde – både forfølgelsen og forståelsen af, at kirken er sendt med evangeliet til dens omverden – blev døberne hurtigt kendt over det meste af det daværende central-Europa. De forskellige grupper, der opstod, havde nævnte fællestræk, men hertil kom karakteristiske træk, der varierede. En oversigt over denne differentiering kan se således ud:

Schweiziske Brødre, januar 1525: Felix Manz (død 1526, Limmat), Conrad Grebel (død 1526), Michael Sattler (død 1527) m.fl. – Bekendelsen fra Schleithem

(1527) med 7 trosartikler, der gør rede for gruppens egenart, hører hjemme her.

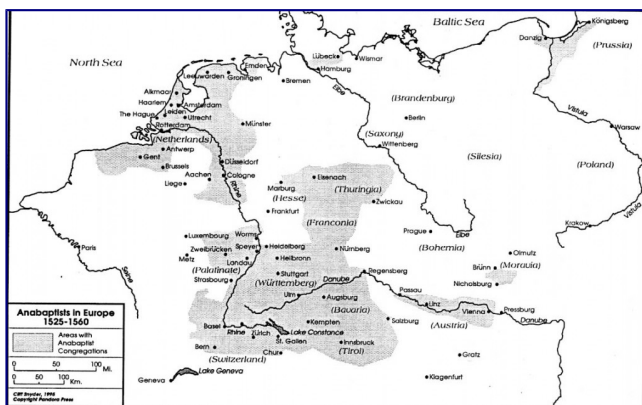
Sydtyskland (Waldshut) og Mähren (Nikolsburg), april 1525: Balthasar Hübmaier (død 1528 i Wien) – ’anabaptismens teolog’ – og Jakob Hutter (død 1536), hvis efterfølgere hører til de grupper, der er præget af radikalt ejendomsfællesskab. Herfra stammer hutteritterne, der efter emigration lever i Canada i dag.

Sydtyskland (Augsburg): Den tidligere Erasmus-student Hans Denck udgav i 1525 en bekendelse, hvori han redegjorde for et spiritualistisk skriftsyn og trosbegreb samt et dåbssyn, hvor dåben udtrykker et indre forhold. Hans Denck fik en ledende rolle og blev af modstandere omtalt som ’gendøbernes pave’.

Sydtyskland (Franken) og *Østrig* (Tyrol), sommeren 1526: Hans Hut (død 1527), der blev socialt bevidst efter Bondekrigen, hørte til denne gruppe. Det gjorde også dens ledende skikkelse Pilgram Marpeck (død 1556), der med et luthersk skriftsyn modstod spiritualismen. Han afviste både ejendomsfællesskab (hutteritterne) og magtanvendelse (Münster-gruppen).

Nordtyskland og *Holland* (med gæstevisit i Sverige, Baltikum og Syddanmark): Her hører Melchoir Hoffmann til med sine apokalyptiske syner om gudsrigets oprettelse, som inspirerede Jan van Leiden’s gudsrige-eksperiment i Münster 1534-35.

Holland: Den fredelige gren af døberbevægelsen blev opsamlet af Menno Simons (1496-1561), der udviklede en pacifistisk kongregationalisme, som videreførte grundprincipperne i artiklerne fra Schleithimbekendelsen. Efterkommerne emigrerede via England til USA og lever i dag her som blandt andet mennonitter.

Kort over spredningen af døbere på reformationstiden.

Døberne – en forfulgt minoritet

Reformationens døbere var vidt forskellige. Alligevel var der enkelte træk, der kendetegner – næsten – dem alle, blandt andet deres kirkesyn. Generelt brød

de med det gamle territorial-princip, der havde været gældende siden slutningen af det 4. århundrede, at alene én bestemt udgave af den kristne bekendelse kunne tolereres på et bestemt geografisk område.

I Vesteuropa havde denne konstruktion kun været anfægtet, når andre udgaver af kristentroen end den Romersk Katolske Kirke ønskede at gøre sig gældende – fx Valdenserne. Nu blev det igen aktuelt, efterhånden som lutheranere, reformerte og døbere dukkede op som afvigere i forhold til Den Katolske Kirke.

Døberbevægelsen blev reformationstidens 'kirke under jorden'. Men døberne blev på grund af forfølgelsen hurtigt spredt og deres budskab kendt. Ofte samledes de i lader, i skovene eller i klipperne – som fx 'Døberhulen' (Täuferröhle) ved Bäretswil øst for Zürich, hvor flere hundrede døbere fejrede gudstjeneste i 'naturens katedral'.

'Den stridende kirke' endte som 'martyrkirke'. Zwinglis tilhængere druknede dem, lutheranerne ombragte dem med sværd og katolikkerne brændte dem på bålet. Ingen kender det præcise antal på disse martyrer. Forskerne anslår det til mellem 5.000-10.000 døbere, der døde frem til religionsaftalerne i 1555.

Den såkaldte 'Døberhule' (Täuferhöhle) ved Bäretswil øst for Zürich, hvor døbere gemte sig for myndighederne.

Baggrunden for denne skæbne skal findes i lovgivningen på reformationstiden. En løsning på 'problemet' i Mitteleuropa fandt kejser *Karl V* frem til, da han 4. januar 1528 indførte påbud om, at alle der gendøbtes skulle henrettes.

Det fremgår, at kejseren ønskede denne 'Endlösung' blandt andet på grund af døbernes politiske og demokratiske idéer (deres opbrud fra den middelalderlige enhedskultur) samt deres teologiske 'vildfarelser': Et nyt syn på kirken som *Corpus Christi* (kirken er 'Kristi legeme' i samfundet), der er sendt med evangeliet

til samfundet – og at denne kirke i mission skal erstatte *Corpus Christianum*, enheden mellem folk og kirke i samtidens kristendomskultur.

Andet kapitel i lovgivningen fulgte med Religionsfreden i Augsburg fra 1555. Her blev der fastlagt to principper, der skulle skabe fred mellem de indbyrdes stridende kirker, der kom ud af reformationen.

Det første princip fastslog, at 'regenten, der har magten, bestemmer folkets religion' – *cujus regio, ejus religio*. Hvis fyrsten er katolsk, skal folket være katolsk; hvis fyrsten er luthersk, bliver folket luthersk. Hvis undersåtterne ikke vil rette ind og slutte sig til fyrstens konfessionskirke, har de ret til at skaffe sig af vejen, dvs. ret til at emigrere – *jus emigrandi*.

Fra 1555 omfattede disse principper katolikker og lutheranere. Først 100 år senere med religionsfreden i 1648 efter 30-årskrigen fik også de reformerte (Zwinglis og Calvins arvtagere) disse rettigheder. Men døberne fik dem aldrig – først med de nye europæiske nationalstater i det 19. århundrede blev de efterhånden ligestillede med de andre konfessionskirker. I Danmark skete det først med Grundloven af 1849.

Münster-katastrofen og mennonismen

Et enkelt sted fastholdt døberne det gamle territorial-princip, nemlig i byen Münster, der ligger i det nordvestlige Tyskland ind mod grænsen til Holland. Også i Münster stod reformationen for døren, som det var tilfældet i så mange andre europæiske byer i samtiden. Byrådet diskuterede, om byen skulle forblive katolsk, være luthersk eller reformert. I 1533 tog byen imod reformationen og blev luthersk.

I samtiden havde Münster ca. 10.000 indbyggere og var omsluttet af en stærk bymur, der var fem kilometer i omkreds. I begyndelsen af 1534 vandt døberne frem. To hollændere, der var flyttet til Münster – Jan van Matthijs (Matthyszoon) og Jan Beuckelszoon, bedre kendt under navnet Jan van Leiden – fik afgørende betydning.

Inspireret af blandt andre Melchior Hoffmann hævdede Jan van Matthijs at være profet og proklamerede, at Jesu andet komme ville finde sted i april 1534. Byen blev udråbt til at være det ny Jerusalem, hvor territorial-princippet skulle gøres gældende. Byens voksne indbyggere måtte derfor træffe et valg: Bliv døber eller forlad byen. Blandt de mange, der blev døbt, var der ganske givet mange, der skiftede konfession for ikke at skulle forlade hus og hjem.

Byen endte med at have omtrent 8.000 indbyggere, hvoraf ca. tredjedelen var blevet døbt med tvang.

Foruden magtpolitiske motiver spillede teologiske tanker nu også ind på udviklingen de næste 16 måneder. Byen blev indrettet med inspiration fra både Det gamle og Det nye Testamente med tvunget ejendomsfællesskab og polygami – hvis kvinderne protesterede, mistede de livet.

Således provokeret samlede en katolsk fyrste fra området, grev Franz von Waldeck, en hær og belejrede Münster. Hæren bestod af både lutheranere og katolikker, der hidtil havde bandlyst hinanden, men hos døberne fandt de en fælles fjende.

Belejringen af Münster afskrækkede dog ikke døberne inde bag byens mure. I påsken 1534, hvor Kristi andet komme skulle finde sted, red Jan van Matthijs ud af byen på en hvid hest, fuldt forvisset om Guds beskyttelse. Døberne inde i byen blev forfærdede, da de fra bymuren så de belejrende soldater partere ham og sætte hans hoved på en stage.

Jan van Leiden efterfulgte sin navnebror. Han blev nu af byens døbere indsat som 'Konge over det nye Israel og over hele verden'. Byens belejring fortsatte. Borgerne sultede og åd til sidst græs.

I juni 1535 faldt døbernes 'Guds rige' med flere tusinde døde i Münster. 'Kong David' blev ført rundt i landskabet – offentligt spottet, tortureret og til sidst halshugget foran byens domkirke. Resterne af ham og to andre døbere blev hængt op i kirkens tårn i tre

stålbure til skræk og advarsel for andre, der kunne tænke sig at oprette gudsriget på denne side af dommedag. Dette 'døber-regime' i Münster kastede et så skammeligt ry over døberbevægelsen, at det tog over 400 år at komme det til livs.

De, der i dag besøger bymidten i Münster, bliver stadig mindet om de forfærdelige begivenheder, der fandt sted for knap 500 år siden, idet de tre jernbure stadig hænger i spiret på Skt. Lamberti kirke. Bortset fra nogle få korte perioder har burene hængt der siden 1535.

Münster-døberne puttes i bure i 1535

Mennonismen

Efter blodbadet i Münster fandt de fleste 'melchioritter' ind i én af tre grupper: En mindre gruppe, Münster-døberne, der stadig troede på det ny Jerusalems komme ved brug af sværdet; en større gruppe, der også troede på gudsrigets komme, men, som Melchior Hoffmann selv, ved Guds intervention; og endelig en meget lille gruppe, der tilsluttede sig den principielle pacifisme fra Schleithem, der kendetegnede de schweiziske døbere. I denne fraktion befandt brødrene Obbe og Dirk Philips sig sammen med Menno Simons, der fra 1536 blev gruppens leder. I løbet af 1540erne blev denne tredje gren af 'melchioritterne' dominerende og den eneste, der overlevede.

De døbere, der sluttede op om Menno Simons, blev fra 1544 kaldt 'mennists' eller 'mennonitter'. Øst-Friesland med byerne Emden og Groningen blev efterhånden stærke centre for døberbevægelsen. Mange tusinde blev døbt efter 1550. Efter 1560 var en fjerdedel af befolkningen døbere. Medvirkende hertil var også de mange tusinde døbere, der kom syd og øst fra som flygtninge.

Amsterdam blev således et centrum for døberne – især efter 1578, hvor de på grund af den politiske udvikling fik 'gyldne tider'. Fra disse centre virkede døberne nordpå til Slesvig-Holsten, langs Hansestæderne ved Østersøen – og så langt østpå

som til De baltiske Lande, men især i omegnen af Danzig, hvor omkring 3.000 mennonitter opholdt sig indtil 1578, hvorefter nogle vendte hjem, mens andre migrerede til Rusland. Mange mennonitter emigrerede til USA, hvor deres efterkommere lever i dag. Også Amish-folket stammer herfra, som konservativ forgrening. Mennonitterne er i dag kendt for at tilhøre gruppen af de såkaldt historiske fredskirker sammen med kvækerne m.fl.

Arven fra reformationstidens radikale

Selvom døberne blev forfulgt og slået ned i stort tal af deres modstandere lykkedes det dem dog at sætte deres præg på eftertidens kristendom. Herunder bør nævnes døbernes indflydelse på senere pietisme samt de første engelske baptister. Den engelske prædikant Gerrard Winstanley (1609-1676) og 'the Diggers' samt kvækerne efterfølgende synes også at have trukket på noget af det tankegods, der fandtes hos døberne, da de krævede trosfrihed og politisk lighed.

Fra skikkelser som den hollandske døber David Joris (1501-1556) blev nogle af døbernes idéer taget op af senere 'radikalpietister' såsom Johann Wilhelm Petersen (1649-1727), herunder en vægtlægning på samvittighedsfrihed, inderlighed og spiritualisme samt millenialisme og læren om alles endelige frelse. Arven herfra inspirerede blandt andre Alexander Mack (1679-1735) til at etablere nye døbermenighe-

der, de såkaldte Schwarzenau-brødre, der i det 18. århundrede fik betydning for amerikansk og engelsk kirkeliv i kraft af baptister som Elhanan Winchester.

Forholdet mellem de kontinentale døberbevægelser og de angelsaksiske baptister bør også nævnes. Handel med uld og trafik over Den engelske Kanal bragte døber-synspunkter til engelsk kirkeliv. Ud af den engelske puritanisme var opstået lokale kongregationale menigheder, der trådte ud af statskirken og sluttede sig sammen via 'covenants' og de hollandske mennoniter inspirerede engelske dissidenter til at forlade statskirken og stifte menigheder via bekendelsesdåben.

Den første 'engelske' baptistmenighed blev dannet i Holland af engelske emigranter i 1609. Deres leder, John Smyth (1570-1612), døbte først sig selv, men blev siden døbt af hollandske mennonitter, som han tilsluttede sig før sin død i 1612. En del af Smyths tilhængere rejste samme år tilbage til London, hvor menigheden blev forfulgt. Deres leder Thomas Helwys blev fængslet og døde kort efter i London (1616).

Senere engelske baptister såsom John Spilsbury, William Kiffin og Samuel Richardson lod sig ligeledes inspirere af døbernes friheds- og dåbssyn, da de i 1638 etablerede den gren af de engelske baptister, der siden kom til at brede sig til blandt andet Tyskland og Danmark i det 19. århundrede.

Balthasar Hübmaier

Om kætterne og dem, der brænder dem (1524)

En af de vigtigste sydtyske døbere under reformationen var Balthasar Hübmaier (1480-1528). Hübmaier blev født i Friedberg i nærheden af Augsburg og blev i 1512 doktor fra universitetet i Ingolstadt. I 1522-23 blev han bekendt med reformtanker i Basel og Zürich og tog efterfølgende parti for døberne mod Zwingli. I 1525 blev han døbt af Wilhelm Reublin.

Kirkens forhold til staten gjorde Hübmaier meget klart i et lille skrift, 'Om kætterne og dem, som brænder dem' i 1524. Det er skrevet samtidig med at tyrkerne (muslimerne) belejrede Wiens mure, og skriftet klarlagde myndighedernes opgave – og gav døberne deres helt særlige kendetegn.

Hübmaier skriver, at myndighederne ingen magt har på det kirkelige område, men kun skal tage sig af samfundsforholdene. Ellers ville staten/fyrsten tiltage sig

mere magt end den, han havde fået fra Gud. Men det var ikke kun kirkens sager som staten/fyrsten skulle holde sig fra. Den havde heller ikke ret til at dømme folk efter deres samvittighed eller overbevisning.

Men Hübmaier stopper ikke her. Han kræver fuld religionsfrihed; de gudløse skal alene overvindes ved 'hellig vejledning, ikke med tvang, men venligt', og hertil kan alle kristne hjælpe, for de 'har et sværd mod de gudløse, nemlig Guds Ord'.

Skriftet har siden fået plads i historien som det første forsvar for religionsfrihed.

Om kætterne og dem, der brænder dem.

En sammenligning af Skriftens tekster, udgivet af Dr. Balthazer Friedberger, præst i Waldshut, dedikeret til Broder Antonius, præst i Konstans, den udvalgte skildvagt uden trompet¹.

Sandheden er udødelig.

1524²

¹ I tiden op til dette skrift havde der været en stor religiøs debat i Konstans mellem den nye lære og den katolske kirke. Der var aftalt en religiøs disputation med byens styre, men den blev aldrig afholdt, idet kejseren forbød den. Ifølge de evangeliske præster i byen skyldtes forbuddet, at Anton Pirata, der var den ledende forsvarer af den katolske tro i byen, havde appelleret til kejseren om, at den religiøse disputation kunne medføre optøjer og gadeuorden. Pirata, der tilhørte dominikanerorden, som var den ledende orden i 'kætterjagten', var dog heller ikke bleg for at kalde de evangelisk-sindede præster for 'kættre'.

² Skriftet er formodentligt skrevet efter d. 24. september 1524. Den dag gav bystyret i Konstans frihed til at trykke reformvenlige skrifter i byen. Det var resultatet af en længere religiøs debat i byen mellem den katolske kirke og mere reform-ivrige præster.

§1. Kættere er dem, som tankeløst modsætter sig den hellige Skrift. Den første af dem var djævelen, som sagde til Eva: 'Vist skal I ikke dø!' (1 Mos 3,4).

§2. Ligeledes er de personer kættere, som er blinde for Skriften, og som udlægger den på anden vis, end hvad Helligånden kræver³, således at 'en kone' bliver præbende⁴, 'at vogte' forstås som 'at bestemme'⁵, 'en sten' som klippen⁶, 'kirken' som Rom⁷, og som hævder dette overalt, og tvinger os til at tro på meningsløse ting.

³ Hübmaier vender her anklagen for kætteri, som han definerer det, mod den katolske kirke selv.

⁴ Præbende er en kanniks indtægt af en domkirkes gods. Det er dog ikke klart, hvordan traditionen har ændret 'præbende' for 'kone'. Nogle har henvist til Luk 8,3, hvor Jesu disciple blev økonomisk støttet af en kvinde. En anden mulighed kunne være i forlængelse af Paulus' appel i 1 Kor 9,5. I begge tilfælde antager man økonomisk støtte for at være ligestillet med ægteskab, evt. at erstatte ægteskabet.

⁵ En henvisning til Joh 21,15ff som berettigelse for den episkopale styreform.

⁶ En henvisning til Matt 16,18, hvor stenen repræsenterer Peter, og *petra*, klippen, repræsenterer kirkens grund. Altså også et opgør med den episkopale styreform.

⁷ Muligvis også en hentydning til Matt 16. Disse fire anklager fra Hübmaier kan reduceres til to: Roms krav på episkopatet og den ikke-paulinske form for menighedsopbyggelse.

§3. Kættere skal overvindes med hellig vejledning, ikke med tvang, men venligt, selvom den hellige Skrift også taler om vrede.

§4. Den vrede, som Skriften taler om, er Åndens flamme og derfor en nidkærhed, der kun brænder i kraft af Guds kærlighed.

§5. Adlyder de ikke ord fra autoriteter eller med Skriftens begrundelser, så undgå dem og deres kiv og strid (Titus 3,10), så at dem, der er tilsølet, kan søle sig mere til (Åb 22,11).

§6. Loven, som fordømmer kættere til at brændes, er bygget på Zion i blod og på Jerusalem i svaghed⁸.

§7. Derfor er de taget væk med suk, for at Guds retfærdighed (som skal dømme dem) enten vil omvende dem eller hærde dem, så den blinde (fortsat) vil lede den blinde (Matt 15,14) og både føreren og den førte vil ende i synd.

§8. Det var det, som Kristus påtænkte, da han sagde, 'Lad blot begge dele gro side om side indtil høsten, for at du ikke skal tage hveden op sammen med det.' (Matt 13,29ff). 'Der må jo også være partier hos jer, så man kan se, hvem af jer der er til at stole på!' (1 Kor 11,19).

⁸ Nogle forskere henviser til Mika 3,10: 'som bygger Zion med blod og Jerusalem med uret.'

§9. Ingen, selvom han modsætter sig, skal tilintetgøres, før Kristus siger til høstfolkene: 'Tag først ukrudtet fra og bind det i knipper, så det kan brændes.' (Matt 13,30).

§10. Følgen af disse ord bliver ikke uagtsomhed, men en kamp, som vi skal kæmpe uden ophør, ikke mod mennesker, men mod deres gudløse lære.

§11. Uagtsomme biskopper er skyld i, at der er splitelse. 'For mens folkene sov, kom fjenderne.' (Matt 13,25).

§12. Igen: 'Velsignet er den mand, som står vagt ved bryllupskammeret' (Ord 8,34), og som aldrig sover eller 'sidder blandt spottere.' (Sal 1,1).

§13. Det følger heraf, at inkvisitorerne⁹ er de største kættere af alle, da de mod Jesu lære og eksempel dømmer kættere til ilden; og fordi de, før tiden er inde, høster hveden sammen med ukrudtet.

§14. For Kristus kom ikke for at slagte, dræbe og brænde, men for at de, som lever, skal leve i overflod (Joh 10,10).

§15. Ja, vi skal bede og håbe på omvendelse, så længe som en person lever i denne elendighed.

§16. En tyrk (muslim) eller en kætter kan ikke overvindes med vores midler, hverken ved sværd eller bål

⁹ Det tyske ord for inkvisitorer var *Ketzermeister*, dvs. kætter-mester eller kætter-lærer.

og brand, men alene ved tålmodighed og forbøn. Derfor skal vi tålmodigt afvente den guddommelige dom.

§17. Hvis vi handler på anden vis, vil Gud regne vores sværd som avner, og vores bål som en spot (Job 41,19).

§18. Hele Dominikanerordenen (hvortil vores sorte og hvide¹⁰ fugl Antonius¹¹ hører) er ikke bare faldet væk fra Evangeliets lære, men lærer nu også meget andet end Evangeliet, hvilket viser i hvilken sørgelig forfatning de kætterske inkvisitorer nu er kommet.

§19. Hvis de var klar over, af hvilken ånd de er, så ville de ikke så skamløst fordreje Guds Ord, eller så ofte råbe 'På bålet! På bålet!' (Luk 9,54).

§20. Og det er ikke en undskyldning for dem (som de vrøvler om), at de overgiver de gudløse¹² til de verds-

¹⁰ Henvisningen til farverne sorte og hvide er en hentydning til dominikanernes klædedragt, som var sort-hvid. Det kan også være en henvisningen til skaden, som normalt forbindes med larm og med at stjæle fra andre fugles reder.

¹¹ Antonius var præst i Konstanz, og skriftet her var dedikeret til ham. De lokale inkvisitorer var normalt udvalgt blandt medlemmerne af Dominikanerordenen.

¹² I de fire kommende artikler skelner Hübmaier mellem 'gudløse', dvs. ikke-troende og afvigere for hvem forfølgelser og dødsstraf er upassende, og 'voldelige magtsyge' for hvem civil retsforfølgelse er passende. Det kan i øvrigt vække undren, at Hübmaier ikke

lige myndigheder. For enhver, som på den måde overgiver andre, er endnu mere skyldig i synd (Joh 19,11).

§21. Enhver kristen har et sværd, der skal bruges mod de gudløse, nemlig Guds Ord (Ef 6,17f), men det er ikke et sværd mod forbrydere.

§22. Den verdslige magt har til opgave at dømme og straffe de voldelige og kriminelle (Rom 13,4), som gør skade på de svage og forsvarsløse. Men den gudløse skal ikke straffes af nogen, heller ikke selvom han forbliver uomvendt og nægter at antage evangeliet.

§23. Kristus sagde det samme klart: 'Frygt ikke dem, der slår legemet ihjel, men ikke kan slå sjælen ihjel.' (Matt 10,28).

§24. De borgerlige myndigheder kan dømme forbrydere, men ikke de gudløse, som hverken kan skade legeme eller sjæl, men som kan bruges til at vise, at Gud kan skabe godt ud af intet.

§25. For den tro, som udspringer af evangeliets kilde, lever kun i prøvelser: jo sværere prøvelser, jo større er troen.

§26. Da ikke alle har lært af evangeliet, er biskopperne ikke mere fejlfrie end almindelige mennesker: menneskernes fejl består i, at de ikke har valgt sig

nævner, at det netop var i Konstanz, at Jan Hus blev brændt på bålet d. 6. juli 1415.

nogle bedre hyrder. Biskoppernes i, at de ikke har udøvet deres funktion.

§27. Når en blind person leder en anden blind, falder de begge i grøften i overensstemmelse med Guds retfærdige dom (Matt 15,14).

§28. Derfor ser det ud, som om det at brænde kættere er at bekende Kristus (Titus 1,16), men det er egentligt at fornægte ham, og det er mere afvigende end Jojakim, Judas konge (Jer 36).

§29. Når det at brænde kættere er så stort et onde, hvor meget større er så ikke det onde at brænde de sande forkyndere af Guds Ord uden at forsøge at overbevise dem eller have diskuteret sandheden med dem.

§30. Det største bedrag af menneskerne er den nidkærhed for Gud, som nogle lægger for sig uden Skriften i deres tjeneste for sjælenes frelse, kirkens ære, kærlighed til sandheden, gode intentioner, skik og brug, biskoppelige dekreter, og ud fra den fornuft, som stammer fra naturens lys. Disse er dødbringende fejl, når de ikke er ført eller ledt af den hellige Skrift.

§31. En person skal ikke antage, vildledt af sine egne, skjulte intentioner, at kunne gøre noget bedre eller mere pålideligt end det, Gud selv har befalet.

§32. Dem, som handler ud fra deres egne, gode intentioner og tror, at de gør det bedre, er som Uzzah og

Peter. Jesus kaldte sidstnævnte for Satan (Matt 16,23); den første blev dræbt på frygtelig vis (2 Kong 36)¹³.

§33. Men Elnatan, Delaja og Gemarja handlede klogt, da de handlede mod Jojakim, Judas konge, da han smed Jeremias' bog i ilden (Jer 36,25).

§34. Det faktum, at Baruk, efter at den første bog var blevet brændt, skrev en endnu bedre på baggrund af Jeremias' diktat (Jer 36,28), er Guds retfærdige straf for afbrændingen. Heraf følger, at på den, der frygter frosten, vil der falde kold sne (Job 6,16).

§35. Vi siger ikke, at det er ukristeligt at brænde bøger, fyldt med fejl og respektløshed, som der også er vidnesbyrd om i Apostlenes Gerninger (ApG 19,19). At brænde uskyldigt papir er en bagatel, men at påvise, hvad der er fejlagtigt og at gøre det med Skriften, er en kunst.

§36. Nu må det være klart, selv for en blind person, at den lov, der kræver kættere brændt, er Djævelens værk.

Sandheden er udødelig.

¹³ Uzzah blev dræbt, da han rakte ud for at støtte pagtens ark. 2 Sam 6; 1 Krøn 13. Referencen til 2 Kong 36 må bero på en fejl.

Balthasar Hübmaier

Hübmaiers kærlighedsløfte (1527)

Balthasar Hübmaiers kærlighedsløfte er et uddrag af hans nadverliturgi fra 1527 (Eine Form des Nachtmahls Christi). Kærlighedsløftet blev brugt som en del af nadverliturgien, inden brødsbrydelsen.

Hübmaier skrev tre skrifter om nadveren. De to første er primært opgør med Den katolske Kirkes nadverforståelse. I det sidste formulerer han en nadverliturgi, nemlig Eine Form des Nachtmahls Christi.

Skriftet er et ud af tre liturgiske skrifter fra Hübmaier. De to andre handler om dåb og bandlysning/eksklusion. Skriftet er skrevet i Nikolsburg i 1527, hvor Hübmaier havde tid og fred til det, inden forfølgelserne igen tog til.

Hübmaier forklarer indledningsvist, at 'man skal forberede et bord med almindelig brød og vin. Om bægeret er af sølv, træ eller tin gør ingen forskel', og følger

op – på god reformatorisk vis – med, at sproget skal være folkets sprog. Han opfordrer deltagerne til 'at være klædt respektabelt og sidde sammen på en ordentlig måde uden småsnak'.

Derpå påpeger han, at nadveren er for 'Guds folk', som han redefinerer på radikal vis: 'Guds folk' er dem, der er døbt på 'en ordentlig måde' og som åndeligt har forberedt sig på nadvermåltidet. Derfor lægger han stor vægt på forberedelsen både hos den enkelte og i menighedens fællesskab. Det er vigtigt, idet det bindende kærlighedsløfte ikke skal opfattes 'ex opere operato' (et udsagn, der virker i sig selv), men det skal bygge på menighedens medleven.

Nadveren indledes med, at deltagerne skal bekende deres synd over for Gud. Deltagerne skal også bede for præsten, 'som først af alle skal falde på sine knæ sammen med menigheden og med mund og hjerte' og bekende sin synd og utilstrækkelighed. Hele vejen igennem er det præsten der leder, dog afbrudt af to menighedssvar.

Efter indledningen uddyber præsten, hvad menigheden bør vide om Jesu liv, lære, lidelse, død og opstandelse. Hertil lavede Hübmaier 'et kompendium', der består af følgende tekster: Joh 8,12; 1 Kor 10-11; Joh 13-17; og Matt 3, Luk 3 eller Siraks bog 2. Dette afsluttes med stilhed, hvor 'enhver kan prøve sig selv'. Derefter beder menigheden Fadervor i fællesskab. Og så følger kærlighedsløftet.

Kærlighedsløftet

Bruges som en del af nadverliturgien, inden brødsbrydelsen. Liturgien læses/bruges som en veksellæsning mellem præst og menighed.

Præst: Brødre og søstre, hvis vi elsker Gud før, i og over alle ting, i kraft af hans levende Ord, så må vi tjene ham og ham alene (5 Mos 5 og 6; 2 Mos 20). Vi skal ære og tilbede ham ved at helliggøre hans navn, og underordne os under hans guddommelige vilje, som har gjort sit arbejde i os gennem sit levende Ord, i liv og død.

Lad os hver især bekende dette:

Menighed: Ja, jeg vil.

Præst: Hvis du elsker din næste og vil tjene ham med gerninger i broderkærlighed (Matt 25; Ef 6; Kol 3; Rom 13,1; 1 Pet 2,13f), så ydmyg dig og tjen ham med dit liv og blod. Vær lydige mod dine forældre og alle autoriteter i overensstemmelse med Guds vilje, og gør det i kraft af vores Herre, Jesus Kristus, som ydmygede sig og tjente os med sit kød og blod.

Lad os hver især bekende dette:

Menighed: Ja, jeg vil.

Præst: Praktiserer du broderkærlighed blandt dine brødre og søstre (Matt 18,15; Luk 6; Matt 5,44; Rom 12,10), så skab fred og enhed blandt dem, og forson dig med alle, som du har stødt. Afvis al ondskab, had og ond vilje mod enhver, og forsag villigt al handling og opførsel, som kan vække anstød, forlegenhed eller forargelse hos din næste. Elsk dine fjender og gør godt imod dem, der forfølger dig, sådan er Kristi regel (Matt 18).

Lad os hver især bekende dette:

Menighed: Ja, jeg vil.

Præst: Hvis du ønsker at bekræfte dette kærlighedslofte, som du nu har afgivet, ved at tage del i Herrens måltid, ved at spise brødet og drikke vinen og ved at vidne i kraft af mindet om den lidende, døde og opstandne Herre, Jesus Kristus, så lad os hver især bekende dette:

Menighed: Ja, jeg vil.

Præst: Så spis og drik med hinanden i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn. Må Gud selv velsigne os med kraft og styrke, så vi bringer hans kærlighed ud til vores næste så den bevirker frelse efter hans vilje.

Må han give os nåde dertil.

Amen.

Derefter tager præsten brødet og beder en takkebøn for det, inden han uddeler det.

Efter uddelingen af brød og vin gives velsignelsen som afslutning på nadveren.

Hans Denck

Bekendelse for byrådet i Nürnberg (1525)

Hans Denck (Johan Dengk) (c. 1500-1527) bliver ofte fremstillet som den vigtigste figur i den sydtyske døberbevægelse sammen med Hans Hut. Denck studerede ved universitetet i Ingolstadt fra 1517 til 1520 og blev på Johannes Oecolampadius' opfordring rektor ved St. Sebalds skole i Nürnberg i 1522. Her blev han bekendt med radikale som Hut, Karlstadt og Müntzer.

Da Hans Sebald Beham, en af de såkaldt 'ugudelige malere', i 1525 nævnte Hans Denck i en retssag, rettede myndighederne i Nürnberg deres opmærksomhed mod Denck, som blev anklaget for kætteri og afkrævet en bekendelse, hvori han skulle redegøre for sin opfattelse af grundlæggende trosspørgsmål. Denck forsvarede i sin bekendelse en art spiritualisme med den indre, umedierede åbenbaring af Guds Ord som omdrejningspunkt. Frelsen sker idet mennesket bringes til at for-nægte sin egenvilje i eftergivenhed (gelassenheit) og

derved bliver til det, som for mennesket er intet, men som for Gud er noget.

Dencks bekendelse er i virkeligheden ikke så meget en trosbekendelse, som det er en syndsbekendelse eller en bekendelse af manglende tro. Denck forklarer at intet menneske af naturen kan tro Guds Ord og forstå skriften, og at han selv savner tro og indsigt. Medfødt set er mennesket ikke i stand til at gøre noget godt over for Gud og kun med hjælp fra Guds Ånd er det muligt at forstå evangeliet. Mennesker må derfor acceptere, at de ikke har tro, hvis den ikke gives af Gud – og lade være med at lade som om de har tro, hvis de ikke har det. Falsk, udvortes religion og religiøs praksis afvises af Denck som meningsløst. Fordi mennesket ingen vegne kommer med religiøs praksis uden først at have fået tildelt troen af Gud, må dåben følge på bekendelsen, ikke omvendt.

På baggrund af sin bekendelse blev Denck dømt for kætteri. Ud over Dencks uforenelighed med luthersk ortodoksi var det bekendelsens retoriske form, som myndighederne ikke mente, var forenelig med en 'bibelsk' lære. Denck måtte derefter forlade Nürnberg samt sin kone og børn.

Dencks bekendelse fremstår stadig i dag som et stærkt, men også ydmygt vidnesbyrd om en døber-teologi udsprunget af en indre troskamp og anfægtelse, snarere end den sekterisme, som kendetegnede flere af døberbevægelserne.

Bekendelse for byrådet i Nürnberg

I. Om skriften

Jeg, Hans Denck, bekender, at jeg i sandhed finder, føler og mærker, at jeg fra fødslen er et fattigt menneske, da jeg er underkastet alle former for legemlige og sjælelige sygdomme.

Jeg mærker dog samtidig også noget i mig, som kraftigt modsætter sig min medfødte modvilje og viser mig hen til et liv i salighed – et liv, der for min sjæl forekommer at være ligeså umuligt at opnå, som det forekommer at være umuligt for mit legeme at stige op i den synlige himmel.

Man siger, at det er gennem troen, at man kommer til livet. Det går jeg med til. Men hvem giver mig denne tro? Hvis den var mig medfødt, så ville jeg af naturen have fået del i livet. Men sådan er det ikke.

Jeg har fra min barndom lært troen af mine forældre, bekendt den med munden og sidenhen læst om den i bøger skrevet af mennesker – og oven i købet pralede jeg af min tro, men dog uden nogensinde rigtigt at have betragtet det, der i sandhed er det modsatte af

min medfødte natur – og det selvom det ofte viste sig som en anfægtelse for mig.

Denne falske tro styrker uden tvivl førnævnte medfødte armod. Men når det kommer til stykket, ser jeg i sandhed, at denne medfødte sygdom eller fattigdom på intet tidspunkt aftager – jo mere jeg skrubber og skurer mig selv, des mere forøges den nødvendigvis.

Det er som med et dårligt træ, der af natur ikke arter sig godt og ikke bliver bedre, men snarere ringere, des mere man passer og plejer det, så længe man ikke tager fat ved roden og vælter det.

En mand, som ville ønske, han havde penge, men dog ingen har, kunne sagtens påstå, at han har tusind gyl- den, hvis det var tilfældet. Men når man ikke har nogen, så bør man ikke påstå det, for hvis man påstår det, så snyder man folk meget – sig selv allermest.

Jeg ville ønske, at jeg havde tro – altså liv. Men da det i bund og grund ikke findes i mig, kan jeg ikke narre hverken mig selv eller andre mennesker.

Ja, hvis jeg i dag siger, at jeg tror, så ville jeg i mor- gen nok tage mig i at lyve for mig selv – eller rettere, ikke for mig selv, men for den sandhed, som jeg i nogen grad finder i mig.

Det, ved jeg af mig selv med sikkerhed, er sandhe- den, og derfor vil jeg, med Guds vilje, lytte til, hvad

sandheden vil sige til mig – og det vil jeg ikke lade nogen tage fra mig.

Og hvor jeg end finder sandheden i en skabning, høj eller lav, vil jeg lytte – og hvor end den viser hen, vil jeg gå, efter hans vilje, og hvad den driver mig væk fra, vil jeg undgå.

For så vidt jeg gransker skriften af egen formåen, forstår jeg intet. Men for så vidt sandheden driver mig, forstår jeg noget – ikke af fortjeneste, men af nåde.

Af naturen kan jeg ikke tro skrifterne. Men det, der er i mig – jeg siger ikke det, der er af mig, men det, som driver mig uden min vilje og handlen – det driver mig til at læse skriften for dens vidnesbyrds skyld.

Således læser jeg den og finder netop vidnesbyrd, som stærkt bekræfter, at netop det, der driver mig, er den Kristus, som skrifterne bevidner, er søn af den allerhøjeste.

Af nævnte grunde vover jeg ikke at sige, at jeg besidder denne tro.

Hvor klart ser jeg dog, at min vantro ikke kan bestå for ham.

Derfor siger jeg: 'Godt så, i Guds almægtige navn, som jeg frygter i mit hjertes dyb: Herre, jeg tror, hjælp min vantro!'¹⁴

Således anser jeg ligesom Peter skriften for at være en lampe, som skinner i mørket.¹⁵ Min vantros mørke er i sandhed dybt af natur. Skriften, lampen, skinner i mørket, men kan ikke af sig selv (da den er skrevet med menneskehænder, talt med menneskemunde, set med menneskeøjne og hørt med menneskeører) skaffe mørket af vejen, men når dagen, det uendelige lys bryder frem, når morgenstjernen,¹⁶ troen som et sennepskorn,¹⁷ der her og nu viser Kristi retfærdigheds sol, stiger op i vore hjerter – som også skriften bevidner om patriarken Jakob¹⁸ – først da overvindes vantroen. Det lys er endnu ikke i mig.

Så længe sådan et mørke er i mig, er det umuligt, at jeg helt skulle kunne forstå skriften. Men hvis jeg ikke forstår den, hvordan skulle jeg så kunne hente tro ud af den? Det ville betyde, at troen kom af sig selv, hvis jeg tog den, før den blev givet mig af Gud.

Ja, den, der ikke vil vente på Guds åbenbaring, men sætter sig for selv at gøre det værk, som alene hører Guds ånd til, gør med sikkerhed Guds mysterium,

¹⁴ Mark 9,24.

¹⁵ 2 Pet 1,19.

¹⁶ Åb 22,16.

¹⁷ Luk 17,6.

¹⁸ 1 Mos 32,32.

som det er åbenbaret i skriften, til en vederstyggelighed og forvansker vores Guds nåde til tøjlesløshed, som der står i Judas' brev, og i Andet Petersbrev.¹⁹

Det er deraf, der igennem tiden siden apostlenes død er opstået så mange sekter og splittelser, som alle har bevæbnet sig med misforstået skrift. Hvorfor misforstået? Fordi de sprang ind i den. Efter deres egne formodninger har de selv antaget en falsk tro, før de har stræbt efter en ret tro fra Gud.

Derfor siger Peter også, at skriften ikke er til ens egen udlægning,²⁰ men at det hører til Helligånden at udlægge den, da det jo også er den, der har givet den i første omgang.

Denne åndens udlægning må vi hver især på forhånd have vores egen sikkerhed for. Hvor dette ikke er tilfældet, er det falskt og intet. Og hvad der er falskt og intet, kan man gendrive med andre vidnesbyrd fra skriften.

Sådan er min gerning, som jeg frimodigt gør til Guds kærlighed og ære, til skade og skam for ingen, med undtagelse af den, der i sandhed er 'intet'.

Af dette kan det til dels anes, hvad jeg mener om skriften, synd, Guds retfærdighed, lov og evangelium. Men for at fatte mig i korthed taler jeg om de sidste fire sådan her:

¹⁹ Judas 4; 2 Pet 2,18.

²⁰ 2 Pet 1,20.

Alene vantro er synd, hvilket nedbrydes af Guds retfærdighed gennem loven. Så snart loven har udøvet sit embede, træder evangeliet til, og når evangeliet høres kommer tro, tro er uden synd, og hvor der ingen synd er, der bor Guds retfærdighed.

Altså er Guds retfærdighed Gud selv. Synd er det, der hævder sig mod Gud – det, der i sandhed er intet.

Retfærdigheden virker gennem Ordet, som var der fra begyndelsen, og deraf opdeles i to – lov og evangelium – ud fra de to embeder, som Kristus udøver, nemlig at dræbe de vantro og at levendegøre de troende.

Dog har alle troende engang været vantro. For at blive troende, måtte de derfor først dø, så de derefter ikke skulle leve for sig selv, som de vantro gør, men for Gud gennem Kristus, så deres levned ikke længe føres på jorden, men i himlen, som Paulus siger.²¹

Dette vidner også David om, idet han siger: Herren sender ned i dødsriget, og han henter op derfra.²²

Alt dette, tror jeg, er sandt (må Herren nedbryde min vantro) – lad den vogte sig, som vil fornægte eller omstøde det. Jeg er klar til senere at nedskrive, hvad jeg tror om dåb og nadver. Der er ikke tid nu. Herren være med os. Amen.

²¹ Fil 3,20.

²² 1 Sam 2,6.

II. Om dåben

Jeg, Hans Denck, bekender videre, at jeg i sandhed begriber, for så vidt sandheden har grebet mig, at for alle ting, som af naturen er urene, gælder det, at des mere man vasker dem, des mindre kan man udrette med dem.

For hvem ville give sig til at vaske det røde af tegl, eller det sorte af kul, når de nu i grunden ikke er andet end hvad de er? Det ville være forgæves arbejde, for så vidt naturen ikke i bund og grund er vakt og overvundet.

På samme måde er det forgæves i det ydre at vaske et menneske, hvis sjæl og legeme af naturen er urent, hvis det ikke i begyndelsen er vakt og overvundet indefra.

Alene Guds almægtige Ord formår, ligesom en god regn kan opløde en indtørret jord, at komme ned og trænge ind i den menneskelige urenheds hårde afgrund.

Hvor dette sker, rejser en krig sig i mennesket, indtil dets natur giver efter og fortvivler, så det tror, at det vil gå under i sjæl og legeme, fordi det ikke kan udholde det værk, som Gud har påbegyndt.

Ligesom man kunne forestille sig, at jorden ikke vil bestå, når en stor vandflod kommer, men blive skyllet væk.

I sådan en fortvivlelse siger da David: Herre Gud, hjælp mig, for vandfloden har nået mit liv.²³

Sådan fortvivlelse, stor eller lille, varer ved, så længe den udvalgte er i denne krop – og Kristi værk begynder med den fortvivlelse.

Derfor døbte ikke bare Johannes Døberen, men også Kristi apostle, i vand. Grunden er, at hvad der ikke består i vand, kan langt mindre udholde ilden, som er Kristi dåb i ånden og en fuldendelse af hans værk.

Dette vand eller denne dåb gør salig,²⁴ ikke fordi den fjerner snavset fra kroppen, men fordi den er den gode samvittigheds pagt med Gud.

Denne pagt betyder, at den der lader sig døbe, gør det på Kristi død, så at ligesom han blev dræbt, således dræbes også Adam, og ligesom Kristus er oprejst, kan han også føre et nyt liv i Kristus, som der står i Romerbrevet.²⁵

Hvor denne pagt findes, der kommer Kristi ånd også til og antænder kærlighedens ild, som fuldstændigt fortærer, hvad der stadig er tilbage af skavanker,

²³ Sl 69,2.

²⁴ 1 Pet 3.

²⁵ Rom 6,4.

hvorved Kristi værk fuldendes. Derpå følger Sabbatten, den evige fred i Gud, om hvilken alle tunger må tie.

Hvor udvendig dåb sker i den nævnte pagt, er den god. Hvor den ikke gør det, tjener den ikke til noget, af de angivne grunde.

Udvendig dåb er ikke nødvendig for saligheden. Som Paulus siger, var han ikke sendt for at døbe,²⁶ da det nemlig var unødvendigt, men for at forkynde evangeliet, hvilket var nødvendigt.

Indvortes dåb, som nævnt ovenfor, er nødvendig. Således står det skrevet, at den, der tror og bliver døbt, bliver salig.²⁷

III. Om nadveren

Jeg, Hans Denck, bekender igen som tidligere, at jeg af natur er usund i sjæl og legeme, i sandhed forgiftet og feberramt; og uanset hvad jeg spiser i denne usunde, forgiftede og feberramte tilstand i sjæl og legeme, driver det ikke min sygdom bort, men forøger den i stedet.

²⁶ 1 Kor 1,17.

²⁷ Mark 16,16.

Jeg finder også, at det, der driver og binder mig, ikke som jeg vil, men som det vil, råder og siger mig som en trofast læge, at så længe giften løber i blodet, kan feberen ikke afhjælpes, hvis ikke blodet stilnes og dæmpes.

Og dette kan ske på to måder: gennem faste og gennem åreladning. Faste betyder, at man ikke styrker sig i det indre med spise i utide, det vil sige med falsk trøst. Åreladning betyder, at man skal bevare roen ved udvortes lidelser efter råd fra lægen.

Dette er Kristi værk i dødelsen af Adam. Og selv om det ikke er færdigt, så længe jeg lever i kroppen, begynder det ikke desto mindre i kroppen og lides til dels af hensyn til pagten med Gud, når jeg sætter min vilje i Guds vilje gennem Kristus, midleren, som sagt ovenfor om dåben.

Den, som er indstillet sådan og spiser det levende, usynlige brød, vil altid blive opbygget i det rette liv.

Den, som er indstillet sådan og drikker den usynlige vin af den usynlige kalk, som Gud fra begyndelsen har blandet gennem sin søn, gennem ordet, han bliver fuld og ved ikke længere noget om sig selv, men bliver gennem Guds kærlighed ganske guddommeliggjort og Gud i ham menneskeliggjort.

Det er, hvad det betyder at have spist Kristi legeme og at have drukket Kristi blod.²⁸

Ja, den som er indstillet sådan, så ofte han gør, hvad Herren siger, det vil sige, så ofte han spiser af brødet og drikker af kalken, skal han mindes og forkynde Herrens død.²⁹

For den, som oven i købet spiser og drikker legemligt, er det i sandhed sundt og godt, fordi legemet har underordnet sig ånden og tjener den i sandhed.

Hvis det således er sundt og godt, kan det ikke være andet end Guds Ord, som Paulus ofte omtaler den sunde lære. Men da den er usynlig i det synlige brød og dog ikke forskellig fra brødet, så er også det usynlige ord i det synlige legeme, som undfanges af den hellige ånd og som blev født af jomfru Maria.

Spise og drikke nytter ikke noget, så længe de ikke følges ad. Spise uden drikke fører til forstoppelse og nærer ikke. Det er det, Paulus mener, når han siger: Hvis jeg havde tro, så jeg kunne flytte bjerge, men ikke havde kærlighed, ville det dog intet være!³⁰

Drikke uden spise svækker og beruser. Kærlighed uden tro bedrager sig selv, for så vidt det hævder at elske alting for Guds skyld. Det kan se sådan ud for en tid, men det består ikke i sandheden. For pludse-

²⁸ Joh 6.

²⁹ 1 Kor 11,26.

³⁰ 1 Kor 13,2.

ligt bliver det klart, så man kan se, at kun det elskes af ham, som før blev elsket, selvom det er ondt, og at han hader det, som fortæller ham sandheden, selvom det er godt.

At spise og drikke, begge sammen er nyttigt. At spise trøster og styrker, at drikke opvækker i kærligheden og fuldender det, for hvilket Kristus kom, nemlig af-tvætningen af synden, som er sket i Kristi blodsudgydelse.

Det, der er blevet sagt foroven om det synlige brød, kan også siges her om kalken.

Uden dette udvortes brød kan man leve af Guds kraft, når hans pris fordrer det, som Moses på bjerget Sinai og Kristus i ørkenen. Uden det indvortes kan ingen leve. For den retfærdige lever af tro. Den, der ikke tror, lever ikke.

Alt dette bekender jeg fra mit hjertes grund for den usynlige Guds ansigt, som jeg med denne bekendelse allerydmygest underkaster mig – jeg burde ikke sige 'jeg', for det er snarere ham selv, som underkaster mig under sig, ikke ham alene, men alle skabninger i ham. Dog –

Jeg appellerer til alle skabninger og til jeres visdom, som er i Guds hånd, i den frygtindgydende og stor-slåede Guds navn at dømme mig og mine fængslede brødre, som jeg i sandhed elsker, ikke efter det tilsyneladende, men i overensstemmelse med sandheden.

BEKENDELSE FOR BYRÅDET I NÜRNBERG (1525)

Som også Herren vil dømme, når han kommer i sin herlighed, på den dag, hvor alle hemmeligheder skal åbenbares.

Amen.

Amen.

Michael Sattler

Menighedsorden (1527)

Michael Sattler (ca. 1490-1527) var en af de første ledere i døberbevægelserne under reformationen. Sattler blev født omkring 1490 i den sydvesttyske by Staufeu. Han blev benedektinermunk og muligvis prior i klosteret Skt. Peter. Da den nye protestantiske lære efterhånden fik fodfæste, forlod Sattler klosteret i 1525 og giftede sig efterfølgende med en tidligere beguiner (en slags semi-monastisk lægbevægelse) ved navn Margaretha. På grund af uroligheder rejste Sattler til Zürich, hvor han formentlig mødte døberu Wilhelm Reublin. Han sluttede sig til døberne og prædikede efterfølgende i skovene omkring Zürich. I 1526/1527 rejste Sattler til Horb, hvor han grundlagde en ny menighed.

I Rottenburg am Neckar blev Sattler blandt andet anklaget for at have krænket de kejserlige forordninger mod vranglære, for at have brudt sine monastiske løfter, at have giftet sig og at have krænket kirkeretten og sakramenterne – herunder det katolske syn på nad-

veren (*transubstantiationslæren*) og dåben samt de syges salvelse (*den sidste olie*).

Sattler blev også anklaget for at have nægtet at kæmpe mod 'tyrken' (*der Türken*), altså den muslimske, osmanniske hær, som i det sekstende århundrede havde indledt en offensiv mod Europa. Om 'tyrken' sagde Sattler: 'Hvis tyrken kommer, bør man ikke modsætte sig ham. Der står jo skrevet: Du må ikke slå ihjel. Vi bør dog ikke hjælpe tyrkerne og andre forfølgere, men fortsætte med at bede til Gud om, at han vil modstå og bekæmpe dem. At jeg har sagt, at hvis krige kunne være retfærdige, så ville jeg hellere gå i krig mod de påståede kristne, som forfølger, fanger og dræber de fromme kristne, ligesom tyrkerne, skyldes følgende: Tyrken er sandt tyrker og kender intet til kristen tro; han er tyrker efter kødet. Men I som ønsker at være kristne og praler af Kristus, men forfølger de fromme vidner om Kristus, er tyrkere efter Ånden.'

Sattler blev dømt som 'ærke-kætter'. Som straf blev han dømt til i offentlighed først at få sin tunge skåret ud, dernæst at blive bundet til en vogn og få flået dele af sin krop af med glødende tænger. Sattler blev efterfølgende brændt på bålet. Resten af menigheden, Sattlers kone inklusive, blev enten halshugget med sværd eller druknet.

En af de få bevarede tekster, der med høj sandsynlighed stammer fra Michael Sattlers hånd, er hans 'menighedsorden', en kort tekst om, hvordan de nye døber-

menigheder bør indrette sig. Teksten stammer sandsynligvis fra 1527 ligesom Schleithem-bekendelsen. Den er især interessant som vidnesbyrd om døbernes ønske om at leve et liv i fællesskab med den kristne kærlighed som eneste rettesnor. Teksten er ikke teologisk tung, men der findes dog væsentlige principper implicit i mange af dens formuleringer. Blandt andet kan nævnes den tanke, at det er 'Ordet' talt 'til os efter Herrens befaling', der har medført en kaldelse til fællesskab. Det kristne fællesskab er altså ikke noget, mennesker selv finder på efter forgodtbefindende, men en realitet udvirket af Gud selv.

Det grundlæggende menighedssyn i Sattlers menighedsorden afspejler døbernes afvisning af ethvert sammenfald mellem kirken og det omkringliggende samfund. Der synes ikke at findes noget skel mellem en synlig og en usynlig kirke, men kirken består netop af de kaldede, der lever et fælles liv adskilt fra det øvrige samfund. Tanken om ejendomsfællesskab og ydmyghed står klart i flere af punkterne i menighedsordnen. Nadverens rolle er også værd at lægge mærke til. Nadveren skal holdes, så ofte brødrene mødes, som vidnesbyrd om Kristi død. Formålet er at deltagerne skal lære, hvad det vil sige selv at give sit liv for sine søskende i Kristus. Nadverforståelsen er altså ikke sakramental, men etisk.

Menighedsorden

Siden den almægtige, evige og nådige Gud har ladet sit vidunderlige lys bryde ud i denne verden på dette farlige tidspunkt, anerkender vi mysteriet i den guddommelige vilje, at Ordet er talt til os efter Herrens befaling, hvorved vi er blevet kaldet ind i fællesskab med ham. Derfor skal vi som følge af Herrens bud og apostlenes lære leve på kristelig vis i de nye bud om kærlighed til hinanden, så kærligheden og enheden bevares. Det skal alle brødre og søstre i hele menigheden enes om og holde sig til på følgende måde:

1. Brødrene og søstre skal mødes mindst tre eller fire gange om ugen for at øve sig i Kristi ord og apostlenes lære og for hjerteligt at formane hinanden til at forblive tro mod Herren, som de har lovet.
2. Når brødrene og søstre er samlet, skal de i fællesskab læse en [bibel]tekst. Den, Gud har givet den største visdom, skal udlægge den, mens de andre skal være stille og lytte, så der ikke er to eller tre, der fortætter en privat samtale, som generer de andre. Fra Salmernes Bog skal der læses dagligt i hjemmene.
3. Lad ikke nogen leve usømmeligt i Guds kirke, hverken i ord eller handling. God opførsel skal udvises af alle, også i påsyn af dem, der lever hedensk.

4. Når en bror ser sin bror på afveje, skal han advare ham efter Kristi befaling og formane ham på en kristen og kærlig vis, hvilket alle er bundet til og forpligtet på at gøre ud af kærlighed.

5. Ingen af brødrene og søstrene i denne menighed skal have noget for dem selv, men de skal ligesom de kristne på apostlenes tid have alt i fællesskab og lægge til side i en særlig, fælles kasse, hvorfra der kan gives hjælp til de fattige efter hver enkelts behov, så ingen – som på apostlenes tid – lider nød.

6. Al overdådighed skal undgås blandt de søskende, der samles i menigheden; servér en suppe eller lidt grøntsager og kød, for Guds rige består ikke i det, vi spiser og drikker.

7. Nadveren skal holdes, så ofte som brødrene [og søstrene] samles, for at proklamere Herrens død og således huske, hvordan Kristus gav sit liv og udgød sit blod for os, så også vi vil være villige til at give vores liv for Kristi skyld, hvilket vil sige for vores søskenes skyld.

Michael Sattler, m.fl.

Schleitheim-bekendelsen (1527)

Bekendelsen fra Schleitheim gjaldt 'nogle af Guds børn', samlet i Schaffhausen i 1527. Den blev ikke skrevet som en trosbekendelse, der skulle være bindende for alle døberne til alle tider. Den er et historisk vidnesbyrd om, hvordan mange døbere tænkte i en konkret historisk sammenhæng på reformationstiden. Som sådan tegnede den et omrids af et i tiden nyt kirke- og kultursyn.

Nedenfor følger en dansk oversættelse af de schweiziske døberes bekendelse fra 1527. Men inden selve trosbekendelsens tekst anføres, følger en kort introduktion om bekendelsens form og anliggende.

Det er karakteristisk for flere af reformationstidens bekendelser, at de ikke handler om det almene i den kristne tro – fx treenighedslæren – men om det specifikke, altså det, der kendetegnede den gruppe af kristne, der

skrev de forskellige bekendelser. Det gælder for den lutherske bekendelse Confessio Augustana fra 1530. Det samme er tilfældet med døbernes bekendelse fra Schleithem tre år tidligere.

Bekendelsen fra Schleithem i det nordlige Schweiz handler ikke om den kristne tros udsagn om Gud som Skaberen eller Kristus som Frelseren. Døberne i Schleithem distancerede sig ikke fra de trosartikler, som Zwingli og Luther havde slået fast, når det gælder anden del af den klassiske kristne trosbekendelse, dvs. spørgsmålet om, hvordan et menneske bliver frelst.

Derimod handler alle syv artikler fra Schleithem om, hvad døberne forstod ved at være kirke, og om hvordan en kristen kirke kommer til syne i samfundet, når kirken (Gudsfolk) og det nationale folk (fx det tyske og schweiziske folk) adskilles. Det særegne ved deres syv artikler drejede sig m.a.o. om kirkeforståelsen.

'Kirken' havde skiftet karakter op gennem den tidlige middelalder, og den var efter døbernes opfattelse endt med at blive borte i kulturen. Grænsen mellem kirken og dens omverden var forsvundet. Kultur og kirke var blevet ét og det samme. Kirken var ikke længere 'Guds folk i kulturen', men den var blevet ét med det nationale folk. 'Kristendoms-kulturen' havde set dagens lys på bekostning af det kendte mønster fra Ny Testamente, hvor 'kirken' opstod, når mennesker blev 'kaldt ud' – det er betydningen af det græske 'ek-klesia' – af kulturen for herved at blive 'kirke i og for kulturen'. I dag er

det almindeligt at sige, at 'Corpus Christi' var blevet til 'Corpus Christianum'. Kristus-ligheden var blevet til 'kristeligheden'. Forskellen på en 'Jesu Kristi discipel' og en 'almindelig civil borger' var med andre ord forsvundet. Det er dette kirke- og kultur-skred, som døbernes bekendelse fra Schleithem forsøger at italesætte på ganske radikal vis og for første gang i mere end tusinde år.

I det perspektiv begynder bekendelsen i artikel 1 med at tale om dåben. Dåben var blevet til barnedåb op gennem middelalderen – 'den største synd fra pave-dømmet' – idet Ny Testaments mønster med dåb af mennesker, der selv bekendte troen, var blevet forladt. Herved blev Ny Testaments klare tekster – dem, Erasmus havde udlagt i skrifter, der blev udgivet i første halvdel af 1520'erne, og dem, døberne havde drøftet med Zwingli – ladet i stikken. Døberne ville nu vende tilbage til Skriftens pålydende: 'Dette tror vi på, enfoldigt, men dog fast og med vished'. Det drejer sig ikke blot om en dåbshandling, der finder sted på et forkert tidspunkt i et menneskes liv som spædbarnsdåb, men om det kulturskred barnedåbens introduktion medførte. Når alle bliver døbt som spædbørn 'ind i en kultur', ophæves grænsen mellem kirken – dvs. Gudsfolket i folket – og folket selv. Her lå for døberne ondskabens rod. Her måtte der – igen! – skabes klarhed. Denne første og de resterende seks trosartikler fra Schleithem arbejder med at genoprette følgerne af dette sammenbrud af grænsen mellem 'kristent folk' og det 'nationale folk'.

Kirketugten – at lukke et medlem ude af kirken – havde også skiftet karakter pga. den nævnte nedbrydning af grænsen mellem kirken og civilsamfundet. Hvor den i de paulinske breve hører menigheden til, var det på reformationstiden blevet en sag, som primært øvrigheden tog sig af. Det var blevet mere og mere tydeligt op gennem middelalderen. Artikel 2 gør op med denne praksis. Bandlysning fra Kristi kirke hører for døberne menigheden til. Og den praksis, som døberne fandt hos Jesus – se Matthæus 18:15-20 – skulle lægges til grund for kirketugten i kirken. Samtalen er midlet og forsoningen er målet. I reformationstidens kirke brugte man både den lille bandlysning (udelukkelse fra nadverdeltagelse) og den store bandlysning (udelukkelse af kirken som kætter). Døberne brugte 'den broderlige samtale' mhp. den efterfølgende fejring af nadveren – for alle. Hvis dette mislykkedes, måtte den, der ikke ville angre, forlade menigheden. Det afgørende nye var, at menigheden – ikke øvrigheden – blev subjekt for prøvelse og evt. bandlysning, dvs. udelukkelse af menighedens fællesskab.

Herpå er det naturligt, at artikel 3 handler om nadverens fejring. Døberne talte her om 'brødets brydelse'. For døberne var det ikke afgørende, hvad der evt. sker med brød og vin i kraft af indstiftelsesordene. Denne reformatoriske debat handler artiklen ikke om. Derimod siges det eksplicit, at de, der fejrer nadver, skal modtage både brødet og vinen. Ligeledes fremgår det,

at det er ét brød, der brydes og nydes – som tegn på 'Kristi brudte legeme'.

Det afgørende nye består dog i, at menigheden, der samles om Herrens bord, alene udgøres af dem, der er døbt med den apostolske dåb, der blev omtalt i artikel 1. Kun dem, der – i kraft af tro og dåb – deler Åndens fælleskab, dvs. er forsonede i Kristi kirke, kan fejre brødsbrydelse 'efter Kristi befalinger'.

Artikel 4, der taler i kraftige vendinger om kirkens adskillelse fra dens omverden, kan kun forstås på baggrund af det, der blev påpeget i indledningen ovenfor: Grænsen mellem kirke og civilsamfund skal være synlig og markeres indefra af sammenholdet i kirken. Alle, der hører til her, skal intet have med de kulturkristne at gøre, hvad enten de er 'pavelige eller nypavelige' (katolske eller protestantiske). At pleje omgang med disse er 'en vederstyggelighed' – dvs. hedenskab, der har rejst sig inde i Herrens egen kirke. Grænsen – skellet mellem de kristne, der var døbt på bekendelse af deres tro, og den omliggende kultur – var helt afgørende for døbernes selvforståelse: Alle skabninger er delt i to klasser, god og ond, troende og ikke troende, mørke og lys, verden og dem, der er kaldet ('ek-klesia') ud af den. Kravet om klare linjer mellem 'os' og 'dem' er ufravigelig. Hvis 'kirkens babyloniske fangenskab' for Luther havde med opfattelsen af Guds frelse at gøre, så handlede 'det babyloniske fangenskab' for døberne primært om synet på kirken. Og 'kirkens fald' fandt sted,

da denne grænse mellem Kristi kirke og samfundet omkring den blev udslettet.

På reformationstiden betød kirkens gejstlige alt. Ordinationen af præster og biskopper satte et reelt skel i Guds folk. Præster og biskopper blev udpeget oppefra i kirkens hierarki, menighederne var modtagere. Tillige var det over tid blevet almindeligt, at biskopperne blev indsat af 'civile myndigheder', dvs. konger, fyrster eller byråd. Autoritet og magt(misbrug) i storkirken var ofte knyttet til denne konstellation mellem kirke og øvrighed. Det, der allerede er sagt i bekendelsen, medfører, at et sådant syn på præstens tjeneste ikke kunne oprettholdes blandt døberne. Hos dem skal præsten – siger artikel 4 nu – primært være 'hyrde' for menigheden, så den 'må vokse og udvikle sig'. I denne formulering skinner deres nye kirkesyn igennem.

Kirken er ikke længere defineret geografisk som sognemenighed, men den bliver netop til som 'et ud kaldt folk', der lever og vokser i kraft af omsorg fra 'hyrden', dvs. præsten. Denne skal støttes af menigheden, så han kan 'leve af Evangeliet'. Afgørende er især, at præsten ikke står 'offentligt' til regnskab hos kræfter udenfor menigheden. Til dem udenfor skal han have god kontakt. Indadtil står han ikke over menigheden, men han er som alle andre i menigheden underlagt menighedens regel for kirketugt – jævnfør referencen til Matthæus 18 i artikel 2. Døberne regnede en sådan præstetjeneste for en uriaspost i samtiden. Hvis præsten 'bliver ledt til

Herren' gennem martyriet, skal 'en anden ordineres i hans sted i samme time, så Guds lille flok ikke skal forgå'.

De to sidste artikler handler nu om, hvordan medlemmer af døbermenighederne skal optræde udenfor menigheden. Først drejer det sig om, hvorvidt de må bære våben. Her opretholder døberne det klassiske skel mellem lovens første og anden brug. I det civile samfund (første brug) skal sværdet bruges til at straffe de onde. Men en kristen, der er døbt til at tjene i Guds rige, må ikke bære våben i det offentlige tjeneste. Det gælder, hvad enten det drejer sig om at 'anvende sværdet mod de onde til forsvar, til beskyttelse af det gode eller for kærlighedens skyld'.

Det begrundes dels med dét, Jesu lærer og befaler, dels med Herrens eget eksempel. Han afviste at bruge sværdet; det samme må hans disciple konsekvent gøre. Døberne afviste altså at tjene som soldater i samtiden, og derfor blev de opfattet som civile oprørere, ikke kun som afvigere i teologisk forstand.

At aflægge ed var et udpræget fænomen på reformationstiden. Her skelnede døberne også mellem edens funktion i civile sammenhænge og i Guds folk. Artikel 7 er ligeså lang som den forrige, men det korte af det lange er, at en lignende position fastholdes med samme begrundelse som i artikel 6. Døberne må ikke aflægge ed til øvrigheden, hvorfor de heller ikke må påtage sig øvrighedsopgaver, der bygger på edsaflæggelse, fx som

dommere. Deres tale skal efter Jesu udsagn være 'ja og nej'. Stik imod at sværge består deres tjeneste i at aflægge vidnesbyrd om, hvem Kristus er og om dét, han lærte. 'Skellet' skulle opretholdes mellem 'Kristi kirke' og den omgivende kultur.

At deltage fuldt ud i samfundslivet i datiden var ikke muligt ifølge døberne, hvis de skulle leve efter det vidnesbyrd, som Ny Testamente forkyndte om deres Herre. Hos ham skulle de fastholde deres primære loyalitet – at søge Guds rige først. Hertil tjente deres opretholdelse af den i tiden nye og markante grænse mellem 'kirke' og 'folk'.

Bekendelsen fra Schleithem gjaldt 'en række af Guds børn', samlet i Schaffhausen i 1527. Den blev ikke skrevet som en trosbekendelse, der skulle være bindende for alle døberne til alle tider. Den er et historisk vidnesbyrd om, hvordan mange døbere tænkte i en konkret historisk sammenhæng på reformationstiden.

Som sådan tegnede den et omrids af et i tiden nyt kirke og -kultursyn. Disse døberes kultursyn ændrede sig hos de fleste døbere gennem de århundreder, der fulgte. Derimod forblev deres kirkesyn langtidsholdbart. På den måde foregreb døberne de væsentligste træk i den missionsteologi, der er blevet udformet siden begyndelsen af det 20. århundrede.

Schleitheim-bekendelsen – fra Kanton Schaffhausen, Schweiz³¹

Indledning

En broderlig sammenslutning af nogle af Guds børn
– om syv artikler.

Må glæde, fred og barmhjertighed fra vores Fader i kraft af fællesskabet i Jesu Kristi blod samt Åndens gave, som er sendt af Faderen for at styrke alle troende, og for til verdens ende at give trøst og udholdenhed under alle trængsler, være med jer. Amen.

Dette ønsker vi for alle, der elsker Gud, og børn af lyset, som er spredt allevegne, hvor end de måtte være forordnet af Gud, vores Fader, og hvor end de er samlet i åndelig enhed i én Gud, vores alles Fader. Nåde og hjertets fred være med jer alle. Amen.

Elskede brødre og søstre i Herren! Først og fremmest tænker vi på at trøste jer, og på at styrke jeres samvittighed (som engang var usikker), så I ikke for

³¹ Teksten er oversat efter den tyske original med stadig hensyn til den engelske oversættelse fra 1977 af John Howard Yoder.

altid skal være adskilt fra os som fremmede og med rette være udelukkede, men at I må vende jer til de ægtesåede lemmer i Kristus, som er væbnet med tålmodighed og selverkendelse, og derved igen forenes med os i en gudelig kristen ånds kraft og ildhu for Gud.

Det er åbenlyst ved hvilken mangfoldig list, djævelen har vendt os mod hinanden for derved at kunne ødelægge og udslette Guds værk, som med barmhjertighed og nåde var begyndt iblandt os. Men vores sjæles sande hyrde, Kristus, som har igangsat dette i os, vil lede og lære det til enden, til hans ære og vores frelse. Amen.

Kære brødre og søstre! Vi, som er samlet i Herren i Schleithem ved Randen, gør det hermed klart i punkter og artikler for alle, der elsker Gud, at vi er forenet for at stå fast i Herren som lydige Guds børn, sønner og døtre, som skal være adskilt fra verden i alt, hvad vi gør og ikke gør. Pris og ære alene være Guds, at det sker uden modsigelse og med alle brødrenes fulde tilfredshed. Heri har vi mærket den enhed, der findes i Faderen og i vores fælles Kristus, som er til stede hos os i deres Ånd. For Herren er fredens Herre og ikke splidens, som Paulus bemærker³². For at I skal forstå på hvilke punkter, det har fundet sted, skal I være opmærksomme på og forstå følgende:

³² 1 Kor 14,33.

Nogle falske brødre har indført en stor brøde blandt os, hvorved flere er kommet bort fra troen, idet de tror, at de praktiserer og lever efter Åndens og Kristi frihed. Men de mangler sandhed, og de har (til deres egen fordømmelse) overgivet sig til umådehold og kødelig løsagtighed, da de har ment, at tro og kærlighed kan og vil tillade hvad som helst, og at intet kan skade eller fordømme dem, fordi de er 'troende'.

Læg mærke til, I Guds lemmer i Jesus Kristus, at troen på den himmelske Fader gennem Jesus Kristus ikke indretter sig sådan, ikke skaber og frembringer den slags ting, som disse falske brødre og søstre praktiserer og lærer. Vogt jer selv og pas på den slags mennesker, for de tjener ikke vores Fader, men deres fader, djævelen.

Men ikke I! For de, som hører Kristus til, har korsfæstet kødet med alle dets lyster og begær³³. I kender godt mig og de brødre, vi har i tanken. Skil jer fra dem, for de er fordærvede. Bed til Herren om, at de må få indsigt til omvendelse, og for os om, at vi må få udholdenhed til at holde os til den sti, vi er trådt ind på, til Guds ære, og Kristus, hans Søn. Amen.

³³ Gal 5,24.

De syv artikler

Artiklerne, som vi har behandlet, og om hvilke vi taler af ét hjerte, er:

Dåben

Bandlysningen

Brødsbrydelsen

Afsondring (fra pavekirken)

Hyrder i menigheden

Sværdet

Edsaflæggelsen

1) I respekt for dåben

Dåben skal gives til dem, der er blevet belært om omvendelse og et forandret liv, og som ærligt tror, at deres synder er taget bort af Kristus, som vandrer i Jesu Kristi opstandelse, og som ønsker at blive begravet med ham i døden, så de må blive oprejst med ham; og den gives til alle, som i den mening anmoder os om dåben og kræver den for dem selv. Dette udelukker enhver form for barnedåb, pavedømmets første og højeste vederstyggelighed. Hvad alt det angår, har du fundamentet og vidnesbyrdet fra apostlene³⁴.

³⁴ Matt 28; Mark 16; Ap. G. 2, 8, 16, 19.

Dette tror vi på, enfoldigt, men dog fast og med vis-
hed.

2) Vi er enige om følgende angående band- lysning

Det skal alle, som har overgivet sig til Herren, til-
slutte sig for at vandre efter hans bud og befalinger,
sammen med alle dem, der er døbt ind i Kristi lege-
me, og kaldes søstre og brødre, selvom de ind i mel-
lem fejler og synder, når de uvilligt overrumpled af
synden. Men forsætter de med at synde, skal de for-
manes to gange i det skjulte, men tredje gang skal de
åbenlyst disciplineres, og derefter udelukkes efter
Kristi lære³⁵.

Dette skal ske i overensstemmelse med Ånden, før
brødet brydes (i nadveren), så vi med ét hjerte og i én
kærlighed kan bryde og spise det ene brød og drikke
af det samme bæger.

3) Om brødets brydelse er vi enige og fore- net om følgende

Alle, som ønsker at bryde det ene brød til minde om
Kristi brudte legeme, og alle, som ønsker at drikke af
det ene bæger til minde om Kristi blod, skal først fore-
nes i dåben til at være ét i Kristi legeme, som er

³⁵ Matt 18,15.

Guds menighed, og hvis hoved er Kristus. For som Paulus gør opmærksom på, kan vi ikke på samme tid tage del i Herrens bord og i djævelens bord. Ingen, der har del i mørkets døde gerninger, har del i lyset. Derfor har ingen, som følger djævelen og verden, fællesskab med dem, som Gud har kaldt ud af verden. Enhver, der er faldet i det ondes magt, har ikke del i det gode.

Derfor er og må det være sådan: Ingen, som ikke er kaldet af den ene Gud til én tro, til én dåb, til én Ånd, til ét legeme, sammen med alle Guds børn, kan blive ét brød med dem, som de dog skal være, hvis nadveren i sandhed skal holdes efter Kristi befalinger.

4) Vi er enige om følgende angående afsondring (fra det onde)

En afsondring skal finde sted fra det onde og den ondskab, som djævelen har plantet i verden: På den måde, at vi simpelthen ikke skal have fællesskab med dem, og ikke løbe med dem i deres vederstyggeligheder. Det vil sige, at da alle, som ikke vandrer i troens lydighed, og ikke har forliget sig med Gud, så de ønsker at gøre hans vilje, er en stor vederstyggelighed for Gud, og der kan ikke vokse eller udspringe andet fra dem, end vederstyggeligheder. For der findes ikke andet i verden og i hele skabningen end godt og ondt, tro og vantro, mørke og lys, verden og dem, der har forladt den, Guds tempel og afguder, Kristus og

Den Onde (Belial); og ingen kan have del i dem begge.

For os er Herrens befaling klar, når han kalder os til at lade os skille fra det onde; så vil han være vores Gud, og vi skal være hans sønner og døtre. Yderligere formaner han os til at forlade Babylon og det jordiske Egypten, så vi ikke skal blive udsat for den smerte og lidelse, som Herren vil sende over dem.

Deraf skal vi lære, at intet af det, som ikke er forligt med Gud og Kristus, kan være andet end den vederstyggelighed, som vi skal sky og flygte fra. Med det menes alle pavelige og nypavelige gerninger og gudstjenester, møder og kirkegang, værtshuse, vantroens forbund og kontrakter og andre ting af den slags, som er højt agtet af verden, men udøves i strid med Guds befaling, svarende til al den uretfærdighed, der er i verden.

Fra alle disse ting skal vi afsondre os og vi skal undgå at tage del i dem, for de er intet andet end en vederstyggelighed; og det er årsagen til, at vi bliver hadet for Jesu Kristi skyld, som har sat os fri af kødets slaveri og gjort os duelige til at tjene Gud gennem Ånden, som han gav os.

Derfor vil også voldens ukristelige, ja djævelske våben, med sikkerhed falde fra os – så som sværd, rustning og den slags, og alt deres brug, om det så er for

venner eller mod fjenden – som følge af Guds Ord: Gengæld ikke ondskab³⁶.

5) Vi er enige om følgende angående hyrderne i Guds kirke

Hyrden i Guds menighed skal efter Paulus' orden være en, der har god anseelse hos dem, der er udenfor. Hans tjeneste skal være at læse, at formane og undervise, at advare for at disciplinere, at udelukke fra menigheden, og at lede i bøn for liv og vækst for alle brødre og søstre, at opløfte brødet før det brydes og i alle ting at tage sig af Kristi legeme, så det må vokse og udvikle sig, og al sladder og bagtalelse stoppe.

Desuden skal han støttes af menigheden, som har valgt ham, hvor han kan have behov, så han, der tjener Evangeliet, også kan leve af Evangeliet, sådan som Herren har befaleet det. Men gør en hyrde noget, som kræver irettesættelse, skal intet foretages uden vidnesbyrd fra to eller tre vidner. Hvis de synder, skal de irettesættes foran alle, så andre må frygte det.

Skulle det ske, at hyrden ved korset enten skulle forvises eller bliver ledt til Herren (gennem martyriet), skal en anden ordineres i hans sted i samme time, så Guds lille flok ikke skal forgå.

³⁶ Matt 5,39.

6) Vi er enige om følgende angående sværdet

Sværdet er forordnet af Gud udenfor Kristi fuldkommenhed (dvs. udenfor kirken). Sværdet straffer og dræber de onde og vogter og beskytter de gode. I Loven er sværdet forordnet for at straffe og dræbe de onde, og det samme sværd er nu ordineret til at blive brugt af de verdslige dommere.

Men indenfor Kristi fuldkommenhed (i menigheden) er det kun bandlysningen, der bruges til at advare og udelukke den, der synder, og det uden at slå kødet (kroppen) ihjel – simpelthen for at advare og befale til ikke at synde mere.

Nu vil det spørgsmål bliver stillet af mange, som ikke kender Kristi vilje for os, om en kristen må eller skal anvende sværdet mod de onde til forsvar, til beskyttelse af det gode eller for kærlighedens skyld.

Vores enstemmige svar er følgende: Kristus lærer og befaler os at lære af ham, for han er ydmyg og sagtomdig af natur, og i det skal vores sjæle finde fred. Kristus siger ikke til kvinden, der er taget i ægteskabsbrud³⁷, at hun skal stenes efter hans Faders Lov (og alligevel siger han, som Faderen har befalet mig at gøre, sådan gør jeg), men i nåde og tilgivelse og som en advarsel, siger han 'synd ikke mere!' Sådan

³⁷ Joh 8.

bør vi også bære os ad, når vi skal foretage bandlysning.

For det andet vil der blive spurgt angående sværdet, om hvorvidt en kristen skal dømmе i verdslige tvister og stridigheder, som de ikke-troende har med hinanden? Dette er vores enstemmige svar: Kristus ønskede ikke at afgøre eller dømmе mellem brødre i arvesagen³⁸, men afviste at gøre det. Det samme skal vi derfor gøre.

For det tredje vil der blive spurgt angående sværdet, om en kristen skal lade sig udråbe til dommer, hvis han bliver valgt? Svaret er følgende: De ønskede at gøre Kristus til konge, men han flygtede, da han ikke anså det for at være hans Faders vilje. Vi skal også gøre som han gjorde, og følge ham, så vi ikke skal vandre i mørke. For han siger selv, at 'Hvis nogen vil følge efter mig, skal han fornægte sig selv og tage sit kors op og følge mig'³⁹. Han forbyder også tjeneste ved sværdet og siger, at folkets fyrster hersker over dem, og så videre, men sådan skal det ikke være blandt jer⁴⁰. Og videre fortsætter Paulus: 'Dem, han forud har kendt, har han også forud bestemt til at formes efter sin søns billede'⁴¹. Og Peter siger, at Kristus har lidt og ikke hersket, og derved efterladt

³⁸ Luk 12,13f.

³⁹ Matt 16,24.

⁴⁰ Matt 20,25-28.

⁴¹ Rom 8,29.

os et eksempel, for at vi derved kan følge i hans fodspor⁴².

Slutteligt vil det blive klart, at det ikke er passende for en kristen at tjene som dommer af følgende grunde: Den verdslige dommer dømmes efter kødet, men den kristne lever efter Ånden; deres hushold og bolig er i denne verden, mens den kristnes er i himlen; deres borgerskab er i verden, men den kristnes borgerskab er i himlen. Våbnene i deres konflikter og krige er kødelige og kun mod kødet, mens den kristnes våben er åndelige, mod djævelens fæstningsværker. Denne verdens mennesker er bevæbnet med stål og jern, mens de kristne er bevæbnet med Guds rustning: Med sandhed, retfærdighed, fred, tro, frelse og Guds Ord. Kort sagt, det sind, der er i Kristus, vores hoved, skal også være i lemmerne af Kristi krop, så der ikke findes nogen splid i kroppen, som kan ødelægge den. Da Kristus er, som det er skrevet om ham, så skal hans lemmer være på samme måde, så hans krop må forblive komplet og forenet til dens egen fremgang og opbyggelse. For ethvert rige i splid med sig selv lægges i ruiner.

⁴² 1 Pet 4,1.

7) Vi er enige om følgende angående edsaf- læggelse

En ed er en bekræftelse blandt dem, der skændes eller afgiver løfter. I Loven er det befalet at gøre det i Guds navn, men kun i sandhed, ikke i falskhed. Men Kristus, der lærer os om lovens opfyldelse, forbyder sine efterfølgere at aflægge ed, uanset om det er sandt eller falsk – hverken ved himlen eller ved jorden, eller ved Jerusalem eller ved vores hoved – og årsagen er, som han kort angiver, at du ikke er i stand til at gøre dit hår hvidt eller sort. Giv agt! På den baggrund er al sværger forbudt. Vi kan ikke udføre det, vi lover, når vi sværger, for vi kan ikke ændre selv den mindste ting ved os.

Nu er der nogle, der ikke har tiltro selv til Guds det mindste bud, men afviser det med spørgsmålet: 'Sværgede Gud ikke til Abraham ved sig selv (da han var Gud), da han lovede Abraham, at han ville være med ham og ville være hans Gud, hvis Abraham holdt hans bud – hvorfor må jeg så ikke sværge, når jeg afgiver et løfte til nogen?'

Svar: Hør, hvad Skriften siger: 'Da Gud med al tydelighed ville vise hans løftes arvinger, hvor urokkelig hans vilje er, så indestod han for det med sin ed; dermed skulle vi i disse to urokkelige kendsgerninger, som udelukker, at Gud lyver, have en sikker trøst'⁴³.

⁴³ Heb 6,17-18.

Hør betydningen af dette skriftsted: Det, Gud forbyder dig at gøre, har han magt til at gøre, for alt er muligt for ham. Gud afgav et løfte til Abraham, fortæller Skriften, for at vise, at hans råd er uforanderlige. Det betyder, at ingen kan modstå eller modarbejde hans vilje: Derfor kan han holde sit løfte. Men vi kan intet gøre, som Kristus siger ovenfor, for at holde eller udføre vores løfte. Derfor skal vi på ingen måde sværge.

Så siger andre videre: 'Gud kan ikke forbyde at sværge i Det Nye Testamente, når det faktisk er befaleet i Gamle Testamente, hvor det kun er forbudt at sværge ved himlen, jorden, Jerusalem eller vores hoved'.

Svar: Hør, hvad Skriften siger: 'Han, som sværger ved himlen, sværger ved Guds trone og ved ham, som sidder på den'. Se, det er forbudt at sværge ved himlen, som er Guds eneste trone. Hvor meget mere er det så ikke forbudt at sværge ved Gud selv! I fjolser og blinde, hvem er størst, Guds trone, eller ham, der sidder på den?

Andre siger også, at hvis det er forkert at bruge Gud som garant for sandheden, så sværgede apostlene Peter og Paulus også.

Svar: Peter og Paulus bevidnede kun det, som Gud lovede Abraham med en ed, men de to apostle selv lovede ingenting, som eksemplet tydeligt viser. At vidne og at sværge er to forskellige ting. Når en person

sværger, så lover han først fremtidige ting, ligesom Kristus blev lovet til Abraham. Og ham modtog vi lang tid efter. Når en person giver vidnesbyrd, vidner han om nutiden, uanset om det er godt eller ondt, ligesom Simeon talte til Maria om Kristus og vidnede: 'Se, dette barn er bestemt til fald og oprejsning for mange i Israel og til at være et tegn, som modsiges'⁴⁴.

Kristus underviste os på samme måde, da han sagde: 'I jeres tale skal et ja være et ja og et nej være et nej. Hvad, der er ud over det, er af det onde'⁴⁵. Han sagde: 'I jeres tale skal et ja være et ja og et nej være et nej', hvad man ikke kan forstå sådan, at han har tilladt ed. Kristus er simpelthen Ja og Nej, og alle, som søger ham, vil forstå hans Ord. Amen.

⁴⁴ Luk 2,34.

⁴⁵ Matt 5,37.

Afsluttende bemærkninger

Kære brødre og søstre i Herren! Det er de syv artikler, som nogle af brødrene hidtil har misforstået i modsætning til deres sande betydning. Derved har de forvirret mange svage samvittigheder, hvorved Guds navn er blevet svært vanhelliget. Derfor er det nødvendigt for os at komme overens, hvilket også er sket. Guds være æren og prisen. Når I nu endelig har forstået Guds vilje, som nu er åbenbaret for os, er det også nødvendigt, at I med iver og uden udsættelse nu fuldender det, I har erkendt. For I ved jo udmærket, hvad lønnen er for den tjener, der synder med vilje.

Alt, hvad I har gjort i uvidenhed, og som I har bekendt at have gjort forkert, tilgives jer gennem den trofaste bøn, som er fuldbragt af os i vores forsamling for al vores fejl og skyld, i kraft af Guds nådige tilgivelse og i kraft af Jesu Kristi blod. Amen.

Hold øje med alle, som ikke vandrer efter den guddommelige sandheds enfoldighed, som er sammenfattet af vores forsamling i dette brev, så alle iblandt os kan regeres ved reglen om bandlysning, og at falske brødre og søstre fremefter derved kan undgås i blandt os.

Skil jer af med det, der er ondt, så vil Herren være jeres Gud, og I vil være hans sønner og døtre.⁴⁶

⁴⁶ 2 Kor 6,17-18

Kære brødre, husk hvordan Paulus formaner Titus. Han siger: 'Guds nåde er blevet åbenbaret til frelse for alle mennesker og opdrager os til at sige nej til ugudelighed og verdslige lyster og leve besindigt og retskaffent og gudfrygtigt i denne verden, mens vi venter på, at vort salige håb skal opfyldes og vor store Gud og frelser, Jesus Kristus, komme til syne i herlighed. Han gav sig selv hen for os for at løskøbe os fra al slags lovløshed og skaffe sig et rent folk som sin ejendom, ivrigt efter at gøre gode gerninger'⁴⁷. Tænk over det, og øv jer i det, så vil fredens Herre være med jer.

Må Guds navn for evigt velsignes og højt prises.
Amen.

Herren give jer sin fred!

Amen.

De syv artikler fra Schleitheim.

Kanton Schaffhausen, Schweiz.

24. februar 1527

⁴⁷ Titus 2,11-14.

Melchior Hoffmann

Guds forordning (1530)

Melchior Hoffmann blev født omkring 1495 i den sydtyske by Schwäbisch Hall og blev udlært som pelshandler. Læsning af bibelen, middelaldermystik og Martin Luthers værker var medvirkende til en religiøs vækkelse.

Under et ophold i forbindelse med forretninger i Letland begyndte Melchior Hoffmann i 1523 at virke som prædikant. Han måtte dog på grund af uroligheder rejse videre til Estland, hvor det lykkedes ham i byen Tartu (Dorpat) at organisere en protestantisk bevægelse, blandt andet med billedstorm til følge. For at beholde sin ret til at prædike i byen måtte Melchior Hoffmann dog tage til Wittenberg og få Martin Luthers godkendelse, hvilket skete i 1525.

I 1526 rejste Melchior Hoffmann videre til Stockholm, men var blandt andet på grund af modstand fra kongen, Gustav Vasa, nødt til at rejse videre året efter – først til Lübeck, Wittenberg og Hamborg, hvor han dog

heller ikke kunne blive. I Holsten havde Melchior Hoffmann dog heldet med sig, da den danske konge Frederik I indsatte ham som prædikant i Nicolaikirche i Kiel.

Imod lutheranerne lagde Hoffmann i stigende grad vægt på nødvendigheden af et helligt liv. Konflikter med det lutherske etablissement førte til, at Hoffmann efter en disputation i 1529 blev tvunget til at forlade dansk territorium. Hoffmann rejste til Strasbourg, hvor han udviklede sine efterhånden ret særprægede tanker om Kristi nærtstående genkomst og verdens ende. Hoffmann viste i stigende grad sympati for døberbevægelserne. Han krævede, at døberne skulle anerkendes på lige fod med statskirken, og at en kirke skulle opføres for dem i Strasbourg. I 1530 tog han skridtet fuldt ud og lod sig døbe.

Efter nogle år med succesfuld mission i Nederlandene, tog Hoffmann tilbage til Strasbourg, hvor han nu mente at have opdaget, at Kristus ville oprette det Nye Jerusalem. Det skulle ske efter et voldsomt blodbad i byen i 1533.

Hoffmann havde i sine tidlige skrifter vendt sig mod de 'fanatikere', der selv ville eksekvere Guds dom over de vantro – muligvis Thomas Müntzer og andre knyttet til bondeoprøret i 1525. I sin kommentar til Romerbrevet fra 1533 forsvarede Hoffmann ligeledes en tilbageholdende opfattelse, hvor kristne ikke er kaldet til at bære

våben, men i stedet frivilligt må underkaste sig myndighederne.

Hoffmanns teorier om nærtstående voldsomme begivenheder i Strasbourg fik dog byens myndigheder til at frygte, at hans forudsigelser ville udvikle sig til en selvopfyldende profeti. Han blev derfor fængslet i 1533. Frygten skulle vise sig at være velbegrundet. Da de forudsagte begivenheder i Strasbourg som bekendt ikke indtraf, besluttede nogle af Melchior Hoffmanns tilhængere sig for at tage sagen i egen hånd. Hollandske Jan van Matthijs og Jan van Leiden mente nu at have fundet ud af, at det Nye Jerusalem skulle oprettes med magt i den nordtyske by Münster. Dette blev startskuddet til en række voldsomme begivenheder, der skulle sætte en skamplet på døberbevægelsen mange år frem. Melchior Hoffmann døde i fængslet i 1543.

I teksten Guds forordning (eller 'ordinans') slår Melchior Hoffmann fast, at dåben er Kristi forordning for dem, der af egen fri vilje ønsker at indgå pagt med Gud. Ifølge Hoffmann kalder Gud alle mennesker, men kun dem, der svarer på dette kald ved at efterstræbe et helligt liv og levned, bliver også udvalgt af Gud. Teksten vidner også om Hoffmanns spiritualiserende læsning af bibelsk billedsprog. Nedenfor bringes et uddrag af teksten.

Guds forordning (uddrag)

Herren Jesus Kristus forkyndte først og fremmest for sine apostle og disciple, at han havde modtaget al magt, kraft, styrke, Ånd, sind, vilje og alle løfter fra sin himmelske far, om at han skulle være konge, prins og kaptajn, både i himlen og på jorden, og at hans magt skulle udstrække sig over alt, uanset hvad det måtte være.⁴⁸ På denne måde taler Gud ved sine hellige profeter: 'Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender som en skammel for dine fødder' (Sl 110,1), og et andet sted: 'Jeg har indsat min konge på Zion, mit hellige bjerg'. Den samme magt og kraft vidner Paulus udtrykkeligt om i sine breve, nemlig, at Kristus er herre over alle ting, og at intet kan nævnes, som ikke allerede er under hans fod.⁴⁹ Ja, han udøser alle himmelske, evige og åndelige gaver fra Gud. Ligesom Josef i Ægypten udøste legemlige og kortvarige goder, sådan udøser Kristus Jesus åndelige, himmelske og evige rigdomme.

Sådan er Menneskesønnen! En frelser for sit folk og den salvede fredsfyrste for alle troende, en forsoner, talsmand og ypperstepræst, ja, 'munden' for den åndelige Moses og himmelske far — altid udsender han

⁴⁸ Matt 28,18; Mika 5,2; Matt 2,6.

⁴⁹ Fil 2,10ff; Ef 1,21ff.

venner, tjenere og apostle for at samle sig en brud ud af mørkets bånd, ud af djævelen og Satans rige og mange kræfter ud af alt, som tilhører denne verden, ind i Gud og Herren Jesu Kristi rige.

Og kongernes konge holder ingen ude af sit rige. Han afviser ikke én eneste, men taler og befaler hellere sine tjenere, at de skal gå hvor som helst hen og være hans udsendte, og undervise alle mennesker, hedninger og stammer, alle tungemål og nationer, ligesom det skete i apostlenes tid, indtil deres røst nåede ud til alle områder, og deres ord nåede verdens ende. Ligesom Herren Jesus kalder dem, siger han også til dem: 'Kom til mig, alle I, som slider jer trætte og bærer tunge byrder, og jeg vil give jer hvile', for der er et lys som oplyser alle mennesker, giver forstand og sand kundskab; det kalder også på alle, drager og fremmer dem. Sådan er også Guds sande vilje, som ved den salvede Frelser ønsker, at alle mennesker må heles og være velsignede, ligesom apostlen Paulus skriver.⁵⁰ Og det er sandelig ikke hans vilje, at nogen skal gå fortabt.⁵¹ Dette skriver også apostlen Peter, og på denne måde taler den Højestes mund til profeterne: Han ønsker ikke at nogen skal tilintetgøres. Derom skriver og forkynder også Vismanden og den Øverste Profet.⁵²

⁵⁰ 1 Tim 2,1-2.

⁵¹ 2 Pet 3,9.

⁵² Muligvis Salomon.

For Kristus Jesus har givet sig selv for alle mennesker, ja, ethvert individ, og han har betalt for hele verdens synd, fjernet og afskaffet den, og opnået en evig frelse. Og nu igen er tiden kommet, hvor Guds Ords proklamation skal nå ud til alle mennesker som et vidnesbyrd, og absolut ingen skal undgå at høre det. Men evangeliet skal åbenbares for alle stammer, hedninge, tungemål og nationer til deres oplysning, ja, hele verden skal få klar oplysning og forståelse af den rette indsigt; de skal oplæres, kaldes og drages af Guds Ånd og Ord. Og alle de, der hører dette, og ikke lukker deres øre til, men i stedet tager årvågent imod det, vil arve deres frelse og ikke foragte den.

Det er altså enhver egnet apostels pligt at udgå fra den Højeste Guds mund — den mund er Kristus, og de sande apostle er den salvede Frelasers mund — for at lære alle mennesker og forkynde dem det venlige budskab og det glædesfulde kys fra brudgommens mund, ja, dette hellige evangelium om den korsfæstede Kristus Jesus, og det evige livs Ord, som har betalt for alle ugerninger. Han er blevet stadfæstet som herre over alle Guds skabninger, både i himlen og på jorden. Og alle, som ønsker at tjene og bekende og have ham som konge, prins og herre kan komme til ham i frihed og vished. Disse vil han for evigt bevare hos sig i Guds rige. Herrens sande apostle åbenbarer for alle mennesker, at læren om al kendskab til Kristus er den sande næring, sammen med det korsfæstede, stegte og bagte påskelam, hvilket vores ån-

delige fædre i det åndelige Ægypten uddelte som mad i deres åndelige huse, forsamlinger og menigheder. Også i vor tid er der en lignende mad tilgængelig og en lignende forkyndelse af den korsfæstede Kristus Jesus.

Det er desuden Herrens bud og befaling eller lov for hans apostolske udsendinge, ifølge hvilket de også underviste, lærte og formanede folket, forlangte og opfordrede ved evangeliet og Guds Ord, at også de, der havde overgivet deres liv til Herren, måtte lede sig selv ud af Satans herredømme og fra mørkets rige og ud af denne verden, og at de skulle rense sig selv og lede sig selv ind i den åndelige ørken og samtidig vie og binde sig til Herren Jesus Kristus offentligt ved pagtens ægte tegn, vandbadet og dåben. Alt dette med det formål, at de for altid måtte forblive lydige og følge Faderens, Sønnens og Åndens vilje og deres velbehag, og for at deres egen vilje, liv, ønsker, ånd og passion måtte dræbes helt og aldeles, stilne af og dø ud, og at de fra da af alene måtte leve i Ånden, sindet og viljen og af Guds visdom og det evige livs Ord, som en ægte brud, lydig imod sin kære ægtefælle i alle ting, ja, opmærksom på hans vilje og ønsker, uden nogen krænkelser og svigt. På samme måde var også dåben og dét at dø fra denne verden betegnet og fremstillet ved det Røde Hav, hvori Israels børn blev døbt og døde fra denne verden, og indgik en pagt

med den guddommelige Majestæt under skyens søjle, som også den hellige apostlen klart bevidner.⁵³

Og det stod klart fra Herren Jesu ord, at alt dette henviste til den rette forordning fra Gud til hans trofaste følgere. De har også lært, og er selv blevet belært og har modtaget al kundskab om Jesus Kristus, og de ønsker at have ham som herre, konge og brudgom, og offentligt binder de sig til ham og i sandhed underlægger de sig ham, og ægter ham, igennem dåbens pagt, og de giver sig selv til ham som død og korsfæstet. Og dermed er de med stor iver bestandigt genstand for hans vilje og behag. Da er det en sand og sikker pagt som den, der finder sted, når en brud med fuldstændig, frivillig og kærlig hengivenhed, og med komplet frihed og velovervejet forlovelse overgiver sig i hengivelse og tilbyder sig selv, som et frivilligt offer til sin herre og brudgom.

En sådan brud vil ikke længere leve for sig selv, hverken i mørket eller i den gamle Adam; igen, hverken hvad der er 'af verden', ej heller hvad der kan kaldes af verden, men ene og alene for Herren Jesus Kristus. Således udråber Paulus: 'Jeg lever ikke mere selv, men Kristus lever i mig' (Gal 2,20). De er de sande 'døde', som har den sande frelse og frihed fra synd. De er rensede fra alle misgerninger ved Jesu Kristi blod, og har deres liv i Kristus Jesus — alle, som i Herren er døde fra sig selv, har udryddet og aflagt sig

⁵³ 1 Kor 10,2.

den gamle Adam og igennem dåben påtaget og iklædt sig den nye Adam, Kristus Jesus; de har korsfæstet den gamle Adam med hans tilskyndelser og begær (som nu er lagt til ro og hvile fra alle synder, og derfor må afstå fra alle sine gerninger). Og det syndige frø, som er dødt, kan ikke gøre uretfærdighed frugtbar, for den, som er født af Gud har vundet og sejret, og derfor kan ingen synd fremkomme.

De, som altså nu i sandhed har iklædt sig Kristus Jesus igennem tro og dåb, så de er i Kristus Jesus og Kristus Jesus i dem — i dem er der intet at fordømme. Loven har ikke længere magt over dem, fordi de lever for retfærdighed og ikke længere for synden. Derfor kan loven ikke gøre dem skyldige. Ej heller kan et spejl, som viser pletter eller fejl, for de er rensede, og lever ikke længere efter kødet, men efter Ånden, og er blevet fundet uangribelige for Guds domstol.

Og nu i disse sidste tider vil Herren Jesu Kristi sande, apostolske udsendinge samle den udvalgte flok og kalde den ved evangeliet og føre Herrens brud ind i den åndelige ørken, vie den og slutte pagt med den igennem dåb til Herren. Også Paulus havde viet kirken i Korinth med Herren, som en jomfru med sin ægtemand, og bundet den til pagten. Herren Jesu Kristi brud må blive ledt af de sande udsendinge ind i den åndelige ørken — igennem det åndelige tabernakels forgård og templets forgemakker. For den nye pagt på den tredje dag — den tredje månefest, det ån-

delige Tabernakels festmåltid — vil finde sted i den åndelige ørken, og være månens sidste tilsynekomst.⁵⁴

Sådan en billedlig betydning underforstås af Herren Jesus Kristus, når han går foran sin flok i spidsen som et forbillede. Han kommer til Johannes Døberen ved Jordan, indgår pagt og ægter, ja, tilbyder sig selv, alt hvad han er, til sin himmelske Far. Til ham lader han sig døbe ved Johannes Døberen, og han ægter og indgår en pagt ved vandbadet, imens han skilles fra sin egen vilje, og igennem Guds pagt indlemmes i den ophøjede Faders vilje for at leve evigt for ham. Faderen tager derfor imod ham, sender den enkle Ånds-due ned over ham og giver ham vejledning, al sin kraft, sit sind og sin vilje. Han antog ham desuden som sin velbehagelige, elskede Søn.

Derefter blev den salvede Frelser ført af Ånden og af Guds vilje ud i ørkenen for at faste i fyrre dage og fyrre nætter og fristes af alle Satans fristelser. Men han forblev trofast og tro imod sin overbevisning, hengivent stolede han på sin himmelske Far, kæmpede til det sidste og modstod Satan og overvandt ham på en sådan måde, at Satan ikke kunne få nogen del i ham eller finde noget, som svarede til hans ønske eller behag. Da blev han også en udvalgt repræsentant for den højeste Gud, hans himmelske Far.

⁵⁴ Hoffman tænker eskatologisk her.

På samme måde bør alle Guds børn og Herren Jesu Kristi brødre efterligne ham, og også ægte og indgå pagt med Herren Jesus Kristus under Guds pagt, og give sig selv til ham i sandhed som et frivilligt offer, ligesom også han har givet sig selv over til ham, hans himmelske Far. På samme måde er det med de apostolske udsendinge, de går foran og lader sig ægte ligesådan under hans pagtstegn, og de udgår fra deres egne, idet de fremstiller sig som Herrens tjenere i den åndelige ørken. De — ledt og drevne af Ånden og Guds vilje og den salvede Frelser — brugte 40 dage og 40 nætter i ørkenen med åndelig faste, alle efter Herrens vilje og behag, ja, erindringen om de 40 år i Sinaj og de 40 alen langs forgården eller templets skib op til Det Allerehelligste. De forbliver helt og aldeles i Herren Jesu Kristi gode behag, ånd, humør og vilje, og de kæmper indtil enden og sejrer. Da er de fundet loyale og uangribelige i alle Guds prøvelser.

Mod en sådan sejr retter sig alle Guds løfter, nemlig, at til alle disse sejrende gives Guds rige her og nu som deres ejendom; at de samme træder ind i Det Allerehelligste og Sabbatten og den sande hvile, fuldstændig nøgent og opgivende, for at gå til brudgommens seng, hvor den retfærdige fødsel sker, og hvor man belæres af Gud og Ordet. Og sjælen er helt og aldeles viet ved Guds nåde. Der aftages den gamle Adam fuldstændig — den enkelte, ganske nøgent, er fri fra alt. Den gamle Adam ophører helt med lyster og længsler. Han er korsfæstet og død; slagtet fra

synden, og han ophører med alle sine gerninger, for at syndige frø ikke mere skal bære deres frugt. Disse gøres derpå fromme og modtager Jesu Kristi blods rensning, og der findes ikke længere noget at bebrejde, som nævnt.

Paulus taler også tydeligt om sådanne sejrrige kampe og advarer om, at vi skal lægge alt til side, der kan tyngge, ja, den plagende synd, og i stedet løbe et godt løb mod det sande Zion og mod Guds forsamlings by, mod forsamlingen af de fuldkomment retfærdige, englens fællesskab og Jesu blod.⁵⁵ Der kan man gå ind i det Hellige Jerusalem, ind i det sande nye Guds himmerige. Da vil de blive sande, genfødte børn. Der er alt nyt og det gamle er helt forbi. Der næres man af den sande Herrens nadver med indsigtens brød og forfriskes med livets vand.

De, som indtil enden forbliver tro imod læren og Kristi skole, igennem kampe og sejre, og som forbliver urokkelige, og ikke overmandes, bliver frelst. For som man oplyses og modtager Herren, når man tror, sådan loves også frelsen og Guds riges arv fra første færd; og hvis én rejser til det åndelige løftes land, vil man få del i arven til riget. For til de, der tror på Jesu Kristi navn, giver han først og fremmest magten og kraften til at være Guds børn, modtage den nye fødsel og det evige rige.

⁵⁵ Hebr 12,1; 22ff.

For alle disse sejrende vil Gud selv være belønningen, og Herren Jesus Kristus vil give sig selv som en præmie til sine egne. Og det skal ske som i evangelistens og apostlens beretning i de himmelske åbenbarelsers Bog, hvor Ånden og Jesu Kristi mund siger, at han vil give livets krone til alle de sejrende.⁵⁶ Ja, de skal spise af livets træ og af den skjulte himmelske manna. Ligeledes vil han give dem en hvid sten med et nyt navn, morgenstjernen, en hvid klædning, og han vil skrive dem ned i livets bog. Han vil gøre dem til en søjle i sit tempel, hvor ingen lidelse findes, ej heller den anden død. De skal sidde med ham på hans trone og regere over hedningerne. Han vil holde nadver med dem, og de med ham. Dermed arver alle sejrende alt, siger Gud, den almægtige Herre, ved Jesus Kristus.

O, velsignede er de, som i denne tid opnår sådan en arv og deri tilegner sig og griber Riget, og derved opnår deres udvælgelse. Alle mennesker er kaldede og kaldes fortsat, men ingen er blevet udvalgt, bortset fra de, som har kæmpet og sejret. Og skulle de alle kæmpe og sejre, vil de alle blive udvalgt af Gud, ja, endda hele verden. For han har for altid lidt for alle mennesker, og er død for alle. Ydermere ønsker Gud ikke, at nogen skal fortæbes, eller at nogen vil blive fordømt; men hans vilje er, at alle når til omvendelse, modtager kendskab til sandheden og bliver frelst,

⁵⁶ Johannes' Åbenbaring 2,17; 3,5;12.

som også Paulus siger, når han formaner, at man ikke bør lukke ørene, når Guds Ånd formidler evangeliet, som Israels børn gjorde i ørkenen.

Sådanne nævnte løfter, en sådan forordning, er indholdet af den ophøjede pagt med Gud og Herren Jesus Kristus. Det er tegnet på Guds pagt, som alene er indstiftet for de voksne, de modne, og de rationelle, som kan modtage, tilegne og forstå Herrens undervisning og forkyndelse, og den er dermed ikke for de umodne, uforstandige og ufornuftige, som ikke kan modtage, lære eller forstå apostlenes undervisning: Sådant er de umodne børn; og sådant er klokker, der ringer for døden, kirkernes altre og alt muligt andet afskyeligt. For der findes ikke et eneste bogstav i det Gamle eller det Nye Testamente med reference til børn. Og der er ingen befaling derom bestemt af apostlene eller af Jesus Kristus, og de har hverken lært eller skrevet en eneste stavelse om det. Der er intet belæg fundet for, at de har døbt et eneste barn, og det vil ej heller blive fundet i al evighed!

For det var alene befalet dem af Kristus Jesus, deres Herre, at døbe de folkeslag som tager imod deres ord og forkyndelse af den korsfæstede Kristus Jesus, og overgiver sig til ham af deres egen frie vilje. Til sådanne hører pagten og dåben. [...] ⁵⁷

⁵⁷ Melchior Hoffmann konkluder, at dåben er den frivilligt indgåede pagt med Gud for dem, der har svaret på hans kald. I resten af teksten uddyber

Menno Simons

En principiel og klar bekendelse fra de stakkels, trængte kristne (1552)

Menno Simons blev som ung ordineret som katolsk sognepræst efter en traditionel uddannelse, der mere handlede om kirkens tradition og kanonisk lov end om de bibelske skrifter. Hans opbrud fra den katolske kirke begyndte tidligt ved, at han stillede spørgsmål ved kirkens nadveropfattelse. Herefter blev han snart kendt som evangelisk humanist.

I 1530 blev en hollandsk døber henrettet. Det blev årsag til, at Menno Simons begyndte at undersøge Ny Testaments dåbssyn. Han læste ikke blot Skriften, men tillige kirkefædrene og flere af Luthers reformatoriske skrifter. I 1530'erne opponerede han mod udviklingen i Münster. I 1536 forlod han sit præst job i Witmarsum,

Hoffmann denne tanke og kritiserer sine modstandere.

lod sig som 40-årig døbe af Obbe Philips, hvorpå han giftede sig med Gertrud med hvem han fik tre børn.

Han begyndte nu sammen med Philips-brødrene at reorganisere resterne af den nordtyske og hollandske døberbevægelse, der skulle kendetegnes ved fred og ikke-vold. I 1542 udlovede myndighederne en stor dusør for hans liv, men han undslap mirakuløst ved konstant at være på rejse eller ved at gå under jorden, indtil han døde i 1561.

På trods af et liv på flugt eller under jorden fik Menno Simons i 1541-43, mens han opholdt sig i omegnen af Amsterdam, skrevet tre bøger om 'Den kristne dåb', 'Grundlaget for den kristne tro', og 'Den sande kristne tro'. Fra 1543 opholdt han sig de sidste 18 år af sit liv i det nordlige Tyskland, i Holsten og på Østersøkysten.

Især 'Grundlaget for den kristne tro' fik stor indflydelse. Den havde et dobbelt sigte, dels præciserede han Münster-tragediens fejltrin, dels påpegede han, hvad Skriften indebærer af tro og praksis for døberne. Typisk for Menno Simons var den usystematisk anlagt, men skrevet i et enkelt letlæst sprog, hvor hans tilhængere udfyldte manglerne med forfatterens eksemplariske og opofrende livsstil.

Indholdet viser, at Menno Simons kendte sit Ny Testamente, de tidlige kirkefædre og Eusebius, der beskrev kirkens historie 'fra Kristus til Konstantin'. Bogen udkom i den frisiske dialekt (1540 og 1554), på hollandsk

(1558), på tysk (1575) og herpå i mange engelske udgaver.

Menno Simons beskrev i en kommentar til én af salmerne i det Gamle Testamente dét, han regnede for det afgørende i hans egen tænkning: 'Din Søn, Jesus Kristus, tror jeg på. Hans vilje og hans vej søger jeg'. Hans eftertryk lå på evangeliets virkninger i omvendelse, genfødsel og nyt liv i efterfølgelse af Kristus.

For Menno var grundvolden for troen lagt én gang for alle i Jesus Kristus. Hans nøgleord var 1 Korintherbrev 3,11: 'Ingen kan lægge en anden grundvold end den, der er lagt, Jesus Kristus'. Men tro er aldrig en tom, formel gave; sand kristentro omsætter sig i virkelyst og sætter kærlighedens frugt i hverdagen.

Sidst i 1540erne løb bevægelsen ind i en strid om Kristi guddommelighed. Menno Simons skrev en mindre fremstilling om trinitarisk gudstro, der viste, at forfatteren delte den klassiske tro på treenigheden, men ikke på inkarnationen. Menno Simons forsvarede nemlig den opfattelse, at også Kristi legeme i en eller anden forstand kom fra himlen, og altså ikke fra hans mor.

Striden blev ikke bilagt, og den kristologi, som Menno Simons i øvrigt havde overtaget fra Hoffmann, vedblev at skabe problemer. Også om kirkesynet opstod der uoverensstemmelser, der handlede om en stram eller moderat brug af menighedstugten. Menno Simons var talsmand for førstnævnte praksis i et forsøg på at

håndhæve et af de klassiske kirkekendetegn, nemlig kirkens hellighed.

Menno Simons fremstilles ofte som den teolog, der efter katastrofen i Münster endelig formåede at formulere en sandt 'evangelisk anabaptisme'. Det kan til dels være rigtigt nok. Menno Simons blev som mange andre døbere anklaget for at ville gøre menneskers gode gerninger til frelsens omdrejningspunkt i stedet for Guds nåde. Men netop derfor slog han fast, at frelsen alene findes i Jesus Kristus.

At vi frelses udelukkende af nåde fremgår især af bekendelsen nedenfor, som indeholder mange klare forsikringer om, at det ikke er vores gerninger og hellighed, der frelser os, men Kristus. Menno Simons understreger, at det alene er ved Guds nåde, at de troende er blevet genfødt og omvendt. Retfærdiggørelsen er ikke et produkt af menneskets anstrengelser, men alene af Kristi gerning. Men af retfærdiggørelsen følger et ønske om at leve i overensstemmelse med Jesu undervisning. Det er ikke menneskers gode gerninger, der frembringer frelsen, men frelsen, der frembringer menneskers gode gerninger.

Samtidig er problemerne ved Menno Simons' teologi dog også tydelige. Han overtog nemlig den spiritualistiske opfattelse fra Melchior Hoffmann, at Jesus egentlig ikke var et menneske som os andre, og at fællesskab med Kristus derfor er et rent åndeligt anliggende. Det er ikke så meget det, at Kristus er blevet menneske i

Jesus, og at han er død og opstået på vores vegne, der gør, at vi får fællesskab med ham, men snarere en indre, åndelig transformation. Som i mange andre tekster får Menno Simons her kort nævnt, at Kristus tog sit eget kød med fra himlen, og at menneskers åndelige genfødsel afhænger af, om man tager imod nåden gennem tro.

Retfærdiggørelsen opfattes som noget, der sker inde i mennesket, snarere end i Kristi død på korset. Derved viser Menno Simons, at han måske nok tilslutter sig den reformatoriske tro på retfærdiggørelse ved tro, men at han dog afviser læren om, at kristne på én gang er syndere og retfærdiggjorte (peccator et justus).

En principiel og klar bekendelse fra de stakkels, trængte kristne.

Højtærede læser. Det er klart og tydeligt, at Adam og Eva, vores alles far og mor, i begyndelsen var skabt i Guds billede af Kristus, rene, gode, uden synd, retfærdige og ufordærvede, som skriften lærer,⁵⁸ og at de forblev rene og retfærdige, indtil de syndede mod deres skabers ord og befaling. For Gud havde sagt til dem, at 'træet til kundskab om godt og ondt må du ikke spise af, for den dag, du spiser af det, skal du dø!', hvilket jo også skete. For så snart Adam og Eva, bedraget af slagen, spiste af den forbudne frugt, blev de urene, uretfærdige, fordærvede, af en syndig natur, og de blev dødens og djævelens børn. Ved deres ulydighed mistede de på den måde deres status som Guds børn og den renhed, som de var skabt med. Og de og deres efterkommere ville for altid have været i synd, under forbandelsen og dødens og djævelens slaveri, hvis ikke Gud, den barmhjertige Fader, hvis kærlighed varer for evigt, igen havde trøstet og oprejst dem med løftet om Kristus, som han lovede at sende i fremtiden for at knuse slangens hoved. For Kristi skyld ville han være nådig mod dem, tilgive dem deres overtrædelser, vise dem barmhjertighed og gunst, hvis bare de troede.

⁵⁸ 1 Mos 1,27; ApG 17,24; Præd 17,9.

Da Adam og Eva hørte det glade budskab om nåden, fredens evangelium, fra Herrens egen mund, tog de imod det med stor glæde, og de troede det som Guds uforanderlige sandhed. De holdt ivrigt fast i det og trøstede sig selv med det, som et sikkert fundament for deres frelse. Og på den måde blev Adam og Eva igen taget imod af Gud gennem Jesus Kristus, retfærdiggjorte og udfriede fra den evige død og forbandedelse. For de troede og stolede på ham i overensstemmelse med Guds løfte, og de så hen til ham, der i de sidste dage er sejrherre, frelser og nådemidlet til evig frelse.

Men havde de foragtet dette middel og ikke taget i mod det i tro, ville de have lidt evig død. Kristus selv siger jo, at 'den, der ikke tror, er allerede dømt', og Johannes Døberen siger, at 'den, der tror på Sønnen, har evigt liv, og den, der ikke tror Sønnen, skal ikke se livet, men Guds vrede bliver over ham'.⁵⁹

Ligesom Adam og Eva blev bidt og forgiftet af den djævelske slange, og derved fik en syndig natur med det resultat, at de ville have lidt evig død, hvis ikke Gud igen havde taget imod dem i nåde gennem Jesus Kristus, sådan er også vi, som deres efterkommere, født af deres syndige natur, forgiftet af slangen og bundet til det onde. Og i kraft af den iboende synd er vi børn af helvedet, djævelen og den evige død. Og vi

⁵⁹ Joh 3,18; Joh 3,36

kan ikke befries fra den tilstand – og hermed taler vi om dem, der har nået en alder, hvor de forstår, og derfor kan gøre syndige gerninger – uden at vi tager imod Jesus Kristus som det eneste middel til nåde, ved sand og ægte tro, og derved bevidst ser op på 'bronzeslangen'⁶⁰ som Gud, vores himmelske fader, har rejst som et tegn på frelse. For uden ham er der intet, der kan hjælpe vores sjæle, ingen forligelse, ingen fred. Vi har, som nævnt, kun udsigt til vanære, vrede og evig død. Men dem, der tager imod Kristus med en sand tro, som, ifølge Paulus' lære, blev givet os af Faderen med henblik på visdom, retfærdighed, helliggørelse og udfrielse, har del i nåden for Kristi skyld, og Gud er deres Fader. For af tro er de født af ham. Han tilgiver dem alle deres synder, viser barmhjertighed mod alle deres menneskelige fejl og svagheder, vender dem bort fra forbandelsen, vreden og den evige død. Han tager imod dem som sine elskede børn, og giver dem Jesus Kristus, såvel som alle hans fortjenester, faste, bøn, tårer, lidelser, trængsler, kors, blod og død, men også hans Ånd, arv, rige, ære, glæde og liv.

Vi slår samtidig fast, at intet af dette sker ved vores egne fortjenester og gerninger, men alene af nåde gennem Jesus Kristus. Som Paulus siger det: 'Men i

⁶⁰ Reference til Moses, der i ørkenen løfter en bronzeslange, for at de, der ser på den, skal helbredes for deres slangebids. I Johannesevangeliet forstås det som et billede på Kristus. Se Joh 3,14-15.

sin rige barmhjertighed og på grund af den store kærlighed, han elskede os med, gjorde Gud os, der var døde i vore overtrædelser, levende med Kristus – af nåde er I frelst – og han oprejste os sammen med ham og satte os med ham i himlen, i Kristus Jesus, for i de kommende tidsaldre at vise sin overstrømmende rige nåde og sin godhed mod os i Kristus Jesus. For af den nåde er I frelst ved tro. Og det skyldes ikke jer selv, gaven er Guds. Det skyldes ikke gerninger, for at ingen skal have noget at være stolt af. For hans værk er vi, skabt i Kristus Jesus til gode gerninger, som Gud forud har lagt til rette for os at vandre i.⁶¹

Se, kære læser, vi søger altså ikke vores frelse i gerninger, ord eller sakramenter, som de lærde gør det – heller ikke selvom de anklager os for det – men vi søger alene vores frelse i Jesus Kristus og i intet andet middel i himlen og på jorden. I det ene middel finder vi glæde, og i intet andet. Ved Guds nåde stoler vi på, at vi kan blive deri indtil døden.

Men at vi afskyr kødelige gerninger, og at vi ønsker at tilpasse os hans ord og befalinger, alt efter hvad vores svaghed tillader os, skyldes, at han har lært og befalet os at gøre det. For den, der ikke følger hans lære, beviser derved, at han ikke tror på ham eller

⁶¹ Efeserbrevet 2,4-10

kender ham, og at han ikke er en del af de helliges fællesskab.⁶²

Alle dem, der med troende hjerter tager imod det middel til nåden, som findes i Jesus Kristus, og lukker ham ind i deres samvittighed, tror og bekender, at deres synder er dem tilgivet gennem hans offer, død og blod, at hans vrede og forbandelse ikke vil være over dem for altid, at han tager imod dem som sine elskede sønner og døtre, og giver dem det evige liv – alle, der tror sådan, får fred og glæde i ånden, og takker Gud med fornyede hjerter. Troens kraft opvækker dem nemlig og forandrer dem til et nyt liv, som de kan leve i ved Helligåndens gave og nåde, deres nye fødsels kraft, alt efter deres mål af tro, i lydighed mod deres Gud, som har vist dem så stor en kærlighed. De passer ihærdigt på ikke at falde fra Guds nåde og gunst ved perversitet og ugudelighed. De anerkender i lyset af Skrifterne, at Adam og Eva, verdenen før syndfloden, Sodoma og Gomorra, og patriarkerne i vildniset blev hårdt straffede af Gud på grund af deres synder, at syndens løn er døden, og at også Jesus Kristus, Guds uskyldige lam, som intet kendte til synd, blev dybt ydmyget og pint på grund af vores synder.⁶³

De tror Herrens ord, som siger, at det er død at være kødeligt sindet – hvis du lever efter kødet skal du dø,

⁶² 1 Joh 3,10; 1 Joh 5,10; 2 Joh 1,6.

⁶³ 1 Mos 3,7; 1 Mos 19,9-10; Rom 6,23; 1 Pet 1,19.

for ingen ægteskabsbrydere, horekarle, drukkenbolte, gerrige, stolte, løgnere, og så videre, skal arve Guds rige. De tror også, at Gud er sandhed, at ingen kan frelses imod hans ord, at han vil dømme i overensstemmelse med sit ord, fordi han er sand og ikke kan lyve, som der står i Skriften.⁶⁴ Derfor er de oprigtigt hengivne til Herren, og i hengivenhed afdør de fra kødet, korsfæster deres lyster og begær, og undflyr og afskyr urene, ugudelige gerninger, som er imod Herrens ord.

Men samtidig er de bevidste om Guds rigelige nåde, gunst og kærlighed mod os, som kan ses i Jesus Kristus, og som svar elsker de derfor Gud, fordi han elskede os først. Og med den kærlighed står de i deres svaghed klar til at adlyde hans hellige ord, vilje, befalinger, formaninger, læresætninger og forordninger i overensstemmelse med de talenter, de har modtaget. Derved viser de, at de faktisk er troende, at de er født af Gud, og at de er åndeligt sindede. De lever i et fromt, upåklageligt liv foran mennesker, og de lader sig døbe i overensstemmelse med Herrens befaling, som bevis på, at de har begravet deres synder i Kristi død, og de er klar til at leve med ham i et nyt liv. De bryder fredens brød med deres elskede brødre, som bevis og vidnesbyrd på, at de er ét i Kristus og hans hellige kirke, og at de hverken har eller kender

⁶⁴ Rom 8,6-13; 1 Kor 5,10; 1 Kor 6,10; Gal 5,21; Ef 5,5; Åb 22,15.

andre midler i himlen og på jorden til nåde og syndsforladelse end Herren Jesus Kristi kød og blod alene, som han én gang ved sin hellige Ånd i lydighed mod Faderen har ofret og udgydt på korset for os stakkels syndere. De lever i kærlighed og barmhjertighed, og de tjener deres næste. Kort sagt tilpasser de sig, i al deres svaghed, til alle Kristi ord, befalinger, forordninger, hans Ånd, regel, eksempel og målestok, som Skriften lærer. For de er i Kristus og Kristus er i dem. Og derfor lever de ikke længere i det gamle syndige liv fra den gamle Adam (bortset fra hans svaghed), men i det nye retfærdige liv som kommer af tro, fra den anden himmelske Adam, Kristus. Paulus siger, jeg lever ikke længere, 'men Kristus lever i mig, og mit liv her på jorden lever jeg i troen på Guds søn, der elskede mig og gav sig selv hen for mig'.⁶⁵ Og Kristus siger, 'hvis I elsker mig, holder i mine bud'.⁶⁶

Tro ikke, kære læser, at vi praler af at være perfekte og uden synder. Slet ikke. For mit eget vedkommende bekender jeg gerne, at min bøn ofte er blandet op med synd og min retfærdighed med uretfærdighed. For ved Guds nåde mærker jeg, i kraft af den salvelse, der er i mig, når jeg sammenligner min svage natur med Kristus og hans befalinger, hvad det er for et kød, jeg har arvet fra Adam. Ja, hvis Gud ville dømme os efter vores værdighed, retfærdighed, gerninger

65 Gal 2,20.

66 Joh 14,15.

eller fortjenester og ikke efter hans store godhed og barmhjertighed, så måtte jeg bekende med den hellige David, at intet menneske kunne bestå for hans dom.⁶⁷ Derfor bør det ligge os fjernt at betrygge os med noget andet end med Guds nåde gennem Jesus Kristus. For det er ham alene og ingen anden, som helt har opfyldt den retfærdighed, som Gud kræver. Vi ved også af Guds nåde, at alle de hellige fra begyndelsen af har begrædt deres køds fordærvelighed, som vi kan læse hos Moses, David, Job, Esajas, Paulus, Jakob og Johannes.

Men for Kristi skyld er vi i nåden, for hans skyld bliver vi hørt, og for hans skyld er vores overtrædelser, som begås ufrivilligt, forladt. For det er ham, der står mellem Faderen og hans uperfekte børn med sin perfekte retfærdighed og med sit uskyldige blod og død, og det er ham, der går i forbøn for alle dem, som tror på ham, og som med tro på det guddommelige ord stræber efter at vende sig bort fra ondskab, følge det gode, og som oprigtigt ønsker, med Paulus, at opnå den fuldkommenhed som findes i Kristus.⁶⁸

Bemærk, kære læser, at vi altså ikke tror eller lærer, at vi frelses ved vores egne fortjenester eller gerninger, som dem, der misunder os, anklager os for uden et gran af sandhed, men at vi frelses alene af nåde,

⁶⁷ Sal 143,2; Sal 130,3.

⁶⁸ Fil 3,12.

gennem Jesus Kristus, som nævnt. Af nåde blev mennesket skabt, gennem Jesus Kristus.⁶⁹ Af nåde blev det igen modtaget gennem Kristus, da det gik tabt. Af nåde blev Kristus sendt til os af Faderen.⁷⁰ Af nåde har han søgt de fortabte får, lært dem omvendelse og syndsforladelse, og han døde for os, mens vi stadig var ugudelige og fjender.⁷¹ Af nåde modtog vi troen. Af nåde blev Helligånden givet os, i Jesu navn.⁷² Kort sagt, af nåde får vi del i evigt liv gennem Jesus Kristus.⁷³

Se, kære læser, sådan er vores tro og bekendelse, hvad angår det spørgsmål: At vi ikke kan opnå frelse, nåde, forligelse eller fred med Faderen undtagen gennem Jesus Kristus, som han selv siger: 'Ingen kommer til Faderen undtagen gennem mig'.⁷⁴ Peter siger også, at 'der er intet andet navn givet under himlen til mennesker, hvorved vi kan frelses', end navnet Jesus. Alle dem, der tager imod nåden i Kristus, som forkyndes af evangeliet og modtages i en fast tillid med hjertets tilslutning ved Helligåndens kraft gennem tro, forandres i deres hjerter. De fornyes og deres sind forandres, ja, de overføres fra Adam til Kristus, hvorved de lever et nyt liv som lydige børn i

⁶⁹ 1 Mos 1,27.

⁷⁰ Joh 3,34.

⁷¹ Luk 15,4; Rom 5,6.

⁷² Joh 14,16.

⁷³ Rom 6,8.

⁷⁴ Joh 14,6.

den nåde, som er åbenbaret for dem. De får et nyt, ydmygt sind. De er milde, barmhjertige, medlidende, fredelige, tålmodige, sultne og tørstige efter retfærdighed. De stræber ihærdigt, med gode gerninger, efter evigt liv. For de er troende, de er født af Gud, de er i Kristus og Kristus i dem, de tager del i hans Ånd og natur, og lever derved i overensstemmelse med Herrens ord ved Kristi kraft, som er i dem. Det er det, det ifølge Skriften vil sige at være troende, at være kristen, at være i Kristus og Kristus i os.

Men det er også klart, at de er fortabt, som er ligeglade med den forkyndte nåde og ikke tager imod Jesus Kristus i tro, som forkaster hans hellige ord, vilje, befalinger og forordninger, og hader og forfølger dem, der tror, og at de, der lever usømmeligt efter deres lyster, ingen gavn har af at prale foran Herren af deres påståede tro og nye skabning eller af Kristi nåde, død og blod. For de tror ikke, de forbliver i den første fødsel, nemlig, uforandrede i deres jordiske, korruperte natur og i deres ubodfærdige, kødelige sind, ja, de forbliver helt uden Ånd, Ord og Kristus, og derfor er de dødens børn, som Skriften lærer, for de kender ikke Kristus i hvem, der er liv, som Johannes siger, 'Og dette er vidnesbyrdet, at Gud har givet os det evige liv, og det liv er i hans søn. Den, der har Sønnen, har livet; den, der ikke har Guds søn, har ikke livet.'⁷⁵

⁷⁵ 1 Joh 5,11-12.

Se, ærværdige læser, det, som du her har læst, er nu vores principper og bekendelse af retfærdiggørelse. Døm selv, om præsterne bærer sig rigtigt ad, når de bagtaler os og lyver om os, når de siger, at vi forventer at blive frelst ved vores egne fortjenester og gerninger, og at vi praler af at være uden synd. Må Herren tilgive dem, at de så fjendtligt besudler os med så skamfulde løgne. O, at de elendige mennesker kunne forstå, at æreskrænkere, bagvaskere og løgnere er af djævelen og fortjener døden, at Gud afskyr alle løgnere, at de ingen del skal have i hans rige, og at en mund, der lyver, dræber sjælen.⁷⁶

Sådan er altså vores fundament, og ved Guds nåde vil det vedblive med at være det, for vi ved og bekender i sandhed, at det er Herrens uovervindelige ord og sandhed. Derfor bevidner vi for dig, og for hele verden, at vi er uenige med dem, som lærer og iværksætter en død tro, som de samler fra den verdslige historie – for det første den opfattelse, at der uden forandring kan være Ånd, kraft og frugt, og for det andet, at vi kan frelses af vores egne fortjenester og gerninger.

Må den barmhjertige, nådige Fader, gennem hans elskede søn Jesus Kristus vores Herre, give os alle Helligåndens gave, så vi oprigtigt kan tro og bekende den nævnte nåde i og gennem Kristus, og at vi må

⁷⁶ Joh 8,44; Rom 1,32; Sal 5,7; Åb 21,27; Åb 22,15.

EN PRINCIPIEL OG KLAR BEKENDELSE FRA DE STAKKELS, TRÆNGTE
KRISTNE (1552)

leve og blive deri, fast forankrede og trofaste til enden, til Guds evige pris og ære.

Amen.

Litteratur

Anabaptist.dk (www.anabaptist.dk)

Walter Klaassen: *Anabaptism In Outline: Selected Primary Sources (Classics of the Radical Reformation)* (Herald Press 1981)

J. Denny Weaver: *Becoming Anabaptist: The Origin and Significance of Sixteenth-Century Anabaptism* (Herald Press 2005)

George H. Williams: *The Radical Reformation* (Sixteenth Century Journal Publisher 1992)

C. Arnold Snyder: *Anabaptist History and Theology* (Pandora Press 1995)

H. Wayne Pipkin (ed.): *Classics of the Radical Reformation vol. 1-9* (Herald Press 1989)

William R. Estep: *The Anabaptist Story* (Eerdmans 1996)

